

ANNALEN
VAN DE
KONINKLIJKE
OUDHEIDKUNDIGE
KRING
VAN HET LAND VAN WAAS

Deel 114 (2)

Winnende essays van de wedstrijd over
'Wase identiteit' (i.s.m. de Erfgoedcel Waasland)

INHOUD

Bart OOGHE <i>Beschouwingen bij de essaywedstrijd 'Wase identiteit'</i>	3
Paul DE SCHEPPER <i>Bestaat de Waaslander nog?</i>	9
Filip REYNIERS <i>Wastine tussen twee steden - een identiteit van het Land van Waas</i>	23
Thomas VANOUTRIVE <i>Het Waasland: drie wegen, een intercommunale of een kaart?</i>	41
Wouter VLOEBERGH <i>Als de Wazenaren niet bestonden, moesten ze worden uitgevonden</i>	53
Over de auteurs	63

DEZE PUBLICATIE KWAM TOT STAND MET DE STEUN VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, DE PROVINCIE OOST-VLAANDEREN, DE STAD SINT-NIKLAAS EN DE ERFGOEDCEL WAASLAND

EINDREDACTIE: Alain DEBBAUT

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronische of andere middelen, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the publisher.

D/2011/0444/3

Bart OOGHE

Beschouwingen bij de essaywedstrijd 'Wase identiteit'

EEN BEGRIP

Identiteit. Het blijft een complex begrip, dat afhankelijk van het gebruik ervan zowel positieve als negatieve connotaties krijgt. Algemeen beschouwd wordt een (streek)identiteit aangegrepen om een gevoel van 'bestaan' te creëren, om onderscheiden te maken en tegelijk samenhang te bewerkstelligen. In 19de eeuw moest het een basis bieden voor de zich volop ontwikkelende natiestaten, zichzelf zoekend in belangrijke historische gebeurtenissen en zogenaamd typische figuren. Meer recent kan het een gemeenschappelijke kern vormen waarrond men zich op positieve wijze wil inzetten, bijvoorbeeld voor het behoud van gemeenschappelijk gepercipieerde identity-markers zoals een beschermd gebouw of historisch landschap.

In de meest rigide vorm biedt identiteit een excuus voor inactiviteit – waarom proberen zich te verzetten tegen een eeuwenoude of aangeboren 'identiteit'? Dit kan op haar beurt dan weer spanningen veroorzaken met alles wat 'anders' of veranderlijk is en dus moeilijk binnen dit rigide kader past. In meer fluïde benaderingen is het begrip dan weer erg maakbaar, alsof we zelf al shoppend beslissen welke identiteit vandaag het beste bij ons past. In dit alles schuilt de schijnbare tegenstelling dat het aanvoelen van een persoonlijke identiteit verscherpt kan worden door zowel het volgen als het aanvechten van een vermeende groepsidentiteit...

EEN WEDSTRIJD

Te midden van een dergelijk kluwen aan betekenissen besloot de Erfgoedcel Waasland meteen publiek de vraag te stellen wat een identiteit in het Waasland werkelijk zou kunnen betekenen. De hui-

dige erfgoedsector wordt bij uitstek gekenmerkt door een regionale benadering van erfgoed. Dit weerspiegelt de historische groei van heem- en geschiedkundige organisaties – de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas of de Bibliotheca Wasiana zijn slechts twee schoolvoorbeelden van deze regionaliserende benadering van cultuur en erfgoed – maar het is evengoed het gevolg van financieringsmodellen vanuit de Vlaamse Overheid, de concurrentieslag tussen steden, regio's en collecties en het uitspelen van erfgoed als bij uitstek gemeenschapsvormend gegeven.

Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat het spreken in termen van een al dan niet vermarktbaar 'streekelijkheid' nooit veraf is in de hedendaagse erfgoedwerking. Maar kan deze eigenheid ook objectief bestaan of wordt ze vooral gecreëerd omdat de sector ermee aan de slag gaat? Het was stadsarchivaris in Lokeren, Nico Van Campenhout, die als lid van de bestuursorganen van de Erfgoedcel het idee opperde om deze vraag voor te leggen aan het publiek, in de vorm van een essaywedstrijd rond de zin en onzin van een Waas identiteitsbegrip. Zo'n wedstrijd zou het discours wat meer open kunnen trekken en, vooral, het publiek een eigen antwoord laten formuleren op deze complexe vragen. In het najaar van 2010 geschiedde: de Erfgoedcel Waasland lanceerde een prijskamp met de uitdagende vraag of er überhaupt zoiets bestaat als een Waaslander, wie dit dan zou moeten zijn, dan wel of deze vermeende 'regionale identiteit' niet slechts een lege doos is...

VISIËS EN MENINGEN

Uiteindelijk ontving de Erfgoedcel 13 teksten, geen overrompeling maar toch een mooi aantal gezien de specifieke en complexe thematiek. Op 29 maart boog de jury, bestaande uit Prof. Dr. Jan Baetens (KULeuven), Alain Debbaut (Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas), Leen Huet (auteur), Ide Manteleers (Bibliotheca Wasiana), Nico Van Campenhout (Stadsarchief Lokeren) en Bart Ooghe (Erfgoedcel Waasland) zich over de inzendingen.

De jury was vooral aangenaam verrast door het gemiddelde niveau van de inzendingen en de uiteenlopende benaderingen van het on-

derwerp. Een korte zoektocht doorheen enkele digitale woordenboeken leert dat een essay een korte, beschouwende tekst is waarin de auteur zijn of haar persoonlijke ideeën over een onderwerp neerschrijft. Vrijheid te over, dus, en de deelnemers aan de wedstrijd namen deze dan ook ter harte. De ingezonden teksten varieerden van erg persoonlijke beschouwingen tot uitgeplozen academische discours rond het identiteitsbegrip en de toepassing ervan op het Waasland. De historische aanpak haalde over het algemeen de bovenhand: het benaderen van de identiteitsvraag vanuit de geschiedenis van de regio. Verschillende auteurs namen echter een heel andere weg, met essays rond het al dan niet bestaan van een Wase literatuur of kunstproductie, kritische bedenkingen over het niet langer bestaande geïdealiseerde Waasland van bolle akkers en uitgestrekte polders, of autobiografische relazen over hoe de enkeling zich Waaslander kan voelen (of niet).

De conclusies van de auteurs waren, zoals te verwachten, even uiteenlopend. Het werd snel duidelijk dat de vermeende streekidentiteit zich niet zondermeer zou laten vangen. Voor de een bestaat er een historisch gegroeide ‘typische Waaslander’, voor de ander zijn de zogenaamde ‘historische’ identiteiten in de middeleeuwen, de Industriële revolutie of de 21ste eeuw net onmogelijk met elkaar te rijmen en kan er dus geen sprake zijn van één identiteit. Maar ook de aanhangers van een regionale identiteit zijn het niet altijd eens over de concrete invulling ervan. Volgens sommigen is deze in het beste geval erg plaats- en tijdsgebonden.

EN DE WINNAAR IS...

Door de veelzijdigheid van de inzendingen is het niet te verwonderen dat de jury de prijzen uiteindelijk toekende aan vier erg verschillende visies op de moeilijk grijpbare streekidentiteit. De winnende auteurs nemen allen wel een opvallend genuanceerde houding aan in hun benadering van het onderwerp. Een Wase identiteit is volgens hen niet eenvormig, noch algemeen geldend of onveranderbaar. In het begrip schuilt het risico op een vereenvoudiging van de werkelijkheid of het opbouwen van een identiteit op basis van uitsluiting.

De ‘regionale identiteit’ is volgens deze auteurs vooral afhankelijk van wie aan de slag gaat met dit begrip. De vier winnaars grijpen de term met andere woorden aan als werkmiddel, als hefboom om na te denken over de regio en haar betekenis in de 21ste eeuw of als basis voor introspectie. De vraag of ze echt bestaat, wordt daarbij minder belangrijk dan de vraag wat ze zou kunnen betekenen, zowel voor het individu dat de nood voelt om zichzelf ‘Waaslander’ te noemen als voor de regio die haar plaats zoekt tussen kernsteden Gent en Antwerpen. Of, om uit de teksten te citeren: de Wase identiteit is er als we haar nodig hebben, ze is als het ware “magisch, niet omdat het verzonnen is maar omdat ze bestaat als een wonderlijke realiteit”.

De hoofdprijs van 1000 Euro werd toegekend aan Paul De Schepper uit Lokeren voor zijn essay “Bestaat de Waaslander nog?”. De jury was van mening dat deze tekst het beste een evenwicht vond tussen een wetenschappelijke invalshoek, vlot taalgebruik en persoonlijke visie. Vertrekkend uit een sociaalevolutionaire kijk op groepsidentiteit onderzoekt deze auteur hoe vandaag de dag een streekidentiteit opgebouwd kan worden op basis van een quasi mythische, maar daarom niet incorrecte kijk op de streek.

Filip Reyniers uit Sint-Niklaas mocht de tweede prijs (500 Euro) in ontvangst nemen voor zijn tekst “Wastine tussen twee steden”, waarin de mogelijke kenmerkendheid van het Waasland gezocht wordt in de locatie buiten en te midden van de regio’s Gent en Antwerpen. Het Waasland als bloeiende woestijn...

De derde prijs (300 Euro) ging naar Thomas Vanoutrive uit Lokeren voor de tekst “Het Waasland: drie wegen, een intercommunale of een kaart?”. Na een bedenking rond de geladenheid van het begrip vat hij de koe eerder pragmatisch bij de hoorns en tracht hij de identiteit via enkele kenmerkende streekelementen in een makkelijk werkbaar en communiceerbaar vorm te gieten.

Ten slotte kende ook Bibliowaas, het samenwerkingsverband van Wase bibliotheken, een prijs toe voor de meest ‘literaire’ benadering van het thema. Deze prijs, ter waarde van 300 Euro, gaat naar Wouter Vloebergh uit Sint-Niklaas voor diens tekst “Als de Wazenaren niet bestonden, moesten ze worden uitgevonden”, een persoonlijke beschouwing van een ‘niet-Wazenaar’ die ruim 40 jaar in deze regio woont.

De vier winnende teksten worden in dit afzonderlijk volume van de Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas gebundeld. Met deze publicatie willen de Erfgoedcel Waasland en de Kring de auteurs belonen voor hun inzet en hun beschouwingen over deze thematiek delen met een breder publiek. Of de Wase Identiteit bestaat of niet kan een wedstrijd als deze uiteraard niet beantwoorden. Misschien is de vraag naar een regionale identiteit – hoe paradoxaal dit ook mag klinken – vooral over te laten aan het individu, dat deze als kapstok wil gebruiken voor het opbouwen van zijn of haar eigen identiteit. Deze wedstrijd bracht alvast een aantal uiteenlopende bedenkingen aan het licht. De organisatie en jury willen alle deelnemers daarom nogmaals bedanken voor hun inzending en hoopt dat de term ‘identiteit’, soms losjes gebruikt, ook in de toekomst voor interessante, stimulerende en wederzijds begripvolle gesprekken kan blijven leiden.

Paul DE SCHEPPER

Bestaat de Waaslander nog?

Op 3 september 2010 kwam het persagentschap Belga met het bericht dat er volgens Eurostat¹ in Vlaanderen, op drie dorpen na, eigenlijk geen sprake meer is van een platteland. Wanneer de iets ruimere definitie van de OESO² toegepast wordt, kan Vlaanderen nog twintig plattelandsgemeenten aanduiden. Erik Grietens van de Bond Beter Leefmilieu drukte zijn bezorgdheid uit over het bedreigde voortbestaan van het Vlaamse platteland. De zich nog steeds voortzettende verkaveling zorgde ervoor dat vrijwel geen enkele leefgemeenschap nog op zichzelf bestond, geïsoleerd en omgeven door velden en groen. Deze boodschap had iets onheilspellends, we vermoedden of wisten dit eigenlijk al langer, maar zij appelleerde weer eens aan dat romantische gevoel van verlies, het verlies van eenvoud en overzichtelijkheid en de mogelijkheid van een toevlucht in de natuur. We moeten er nu mee leven dat alles steeds meer met alles is verbonden. Ook in ons wereldbeeld is de lintbebouwing binnengeslopen. Hoe meer we nadenken over de aard der gebeurtenissen in onze directe omgeving hoe meer we er bewust van worden dat we verbonden zijn met een veel groter geheel.

Als kind fietste ik tijdens zomervakanties nog voor het ochtendschemer weg uit Beveren om met vriendjes te gaan vissen op de baggerputten in Doel. Onze ouders hoefden daar nog niet ongerust over te zijn en zelf hadden we ook geen enkele angst in de nog donkere polders. We genoten zorgeloos van de geurende bedauwde velden, de illusie van ongereptheid, het avontuur en vooral de verwachting die dag misschien wel dat mythische monster te vangen uit één van de voor ons schrikwekkend diepe putten. Wat ons wel met een soort onbestemde vrees vervulde, waren de lichtkathedralen van de oprukkende industrie die onderweg aan ons opdoemden. De fabrieken van Bayer, BASF en de puffende en sissende raffinaderijen, die er nochtans al stonden voor onze geboorte gaven ons op een of andere manier het gevoel gebied te verliezen. Ook kinderen kunnen tijdelijkheid aanvoelen.

Er waren natuurlijk de verhalen van de volwassenen over onteigeningen, de gevaren van de kerncentrale en zelf zagen wij vaak genoeg de reusachtige smeerpipen die om vier uur 's ochtends hun stinkende brij begonnen te spuien. Toch besloten we met kinderlijke fantasie deze wereld – bekeken vanuit ons één meter vijftig hoog perspectief – prachtig avontuurlijk en mysterieus te vinden. Een eerste kinderlijke mythe was geboren, het ‘wij en die ander.’ Die andere die van buitenaf trachtte onze mooie streek in te nemen. De kiem voor een soort heimwee, naar iets wat er nog maar voor even zou zijn, was gezaaid.

Vele jaren later vind ik in *Het land van de dwazen* van Karel van Isacker diezelfde vrees verwoord: “Een baaierd van staal en beton heeft de polder weggeduwd, en gif gespreid over het land. De dieren ontvluchten de vervloekte streek, waar het groen wegwijnt in de gaslucht. Alleen de dwazen houden hier stand die proberen te leven van het monster.”³ Van Isacker zag echter duidelijk dat het niet alleen een externe vijand was die onze droomwereld kwam onteren maar dat ook de meest romantische ziel die wellicht 's avonds in verrukking over zijn Wase polders tuurde, willens nillens werd mee-geleurd in de mercantiele logica van de vooruitgang. De boer zag zijn land verbeurd verklaard maar kon de denkwijze niet ontkennen die hijzelf op kleinere schaal ook hanteerde. Onze acties zijn steeds meer verbonden met de niet meer te ontlopen grotere realiteit. Ook het denken over een specifieke, in dit geval ‘Wase’ identiteit heeft iets van een poging tot schoonschrift op vloeipapier.

Deze mentale constructie ‘Wase’ identiteit, die wij gaandeweg opbouwen uit de ons overgeleverde geschiedenis in een als authentiek ervaren taal, is geworteld in de vertrouwdheid met het landschap waarin we zijn opgegroeid en met zijn bewoners waarmee we ons verbonden voelen. Wanneer wij onze Wase polders aangetast zien, voelen wij dat als een aanval op onszelf en onze groep. Bedreigingen van onze identiteit ervaren we ofwel als een heel duidelijk binnendringen van die ander ofwel als iets vreemds dat ongemerkt is binnengeslopen en van binnenuit als roest onze stellingen aanvreet. (Denken we aan de invloed van het Algemeen Nederlands en de verwatering van het Wase dialect.) Als belegerde burgers binnen een vesting spitsen wij onze oren wanneer er aan haar poorten gemor-

reld wordt. Het lijkt erop dat het identiteitsgevoel verhevigd en sterk gehouden wordt door die ander, die het vanuit ons standpunt gezien, provoceert. Denken over de Waaslander moet voorafgegaan worden door denken over de aard van de identiteit van groepen. Wat maakt dit idee zo succesvol in de evolutie van de mens en wat blijft er van die groepspersoonlijkheid over vandaag? Als mens ontkomen wij niet aan de evolutie ook al leeft de sterke overtuiging bij velen dat wij nu, als culturele wezens, vrijwel alles kunnen manipuleren. De onderliggende, gedurende duizenden jaren ingeslepen gedragspatronen die mede tot onze identiteit leidden zijn er nog –weliswaar sluimerend onder een steeds dikker wordende culturele korst – zijn ze nog altijd medeverantwoordelijk voor het behoud ervan.

De antropoloog Robin Dunbar postuleerde in 1993 het ‘Dunbar number’⁴, dit axioma bepaalde de cognitieve limiet aan het aantal individuen waarmee één persoon een stabiele relatie kon onderhouden. Het getal werd berekend op 148 (voor primaten een verhouding tussen de grootte van de neocortex en populatie). Gemiddeld 150 was ook de maximale grootte die gangbaar waren bij de rondtrekkende groepen “jagers-verzamelaars” en de eerste sedentaire samenlevingen. Dit getal bleek alleen geldig wanneer er genoeg tijd (42%) voor sociale interactie werd vrijgemaakt om de groep te laten functioneren. Er moest een sterke motivatie zijn om binnen dit getal te kunnen functioneren, vaak ging het in de historische leefgemeenschappen simpelweg om de bittere noodzaak te overleven. Toch kostte het ook in die beperkte groepen en ondanks die dringende noodzaak, grote inspanningen om enerzijds de sociale cohesie te behouden en anderzijds ook daadwerkelijk iets gedaan te krijgen. Laten we nu de variërende grootte van de neocortex buiten beschouwing, we gaan het immers over mensen hebben en niet over mensapen hoewel het onderzoek daar wel begonnen is. Dunbar spreekt dan ook over taal bij mensen als een goedkopere efficiëntere vorm van het vlooien en poetsen van elkaars vacht (‘social grooming’) als sociaal bindmiddel bij primaten. Door het praten, roddelen en plannen tijdens activiteiten, dus zonder tijdverlies, verbonden mensen zich veel sneller en op een ander niveau met de groep, er vormde zich bij ieder lid een mentaal beeld van de grotere gemeenschap. Al heel vlug ontstonden er in deze vroege gemeenschappen fricties omdat de populaties te groot werden en de noodzaak om regels te formuleren en af te dwingen werd geboren. Wetten

en ordehandhaving waren zelfs in de meest barre omstandigheden niet genoeg om de cohesie te behouden en dus was er meer nodig. Gemeenschappelijke kenmerken werden in de verf gezet en gecultiveerd, de groep werd niet enkel gedefinieerd door zichzelf maar ook door het contrast met de buitenwereld. Symbolen, gewoonten en specifiek woordgebruik zorgden voor herkenbaarheid tussen individuen in de populatie zonder dat ze elkaar ook echt hoefden te kennen. Doordat onze verre voorvaders vaak letterlijk in een strijd om het bestaan verwickeld waren, werden deze herkenbare groepseigenschappen als het ware wachtwoorden, belangrijk om te overleven. Het herkennen van de groepsgenoot als succesvolle overlevingsstrategie stamt uit de vroegste tijden van de mens. Ook in tijden dat de bittere noodzaak ter overleving wat meer op de achtergrond speelde, bleef de onbedwingbare neiging van de mens om zich te groeperen en te definiëren t.o.v. andere groepen bestaan. De idee 'groepsidentiteit' werd een succesvolle *meme*⁵ (een idee, uitdrukking, verhaal of andere eenheid van informatie die zich succesvol verspreidt en naar analogie van het *gen* replicateert). Er is een in zekere mate evolutionair bepaalde drang van het individu om zichzelf als een deel van het verhaal van een eigen populatie te zien. Een groepsidentiteit heeft in evolutionair opzicht voordeel voor zowel de leden met de beste overlevingskwaliteiten als voor diegenen met de minste. De top blijft zich met de groep verbinden zolang dat een surplus betekent en het individu onderaan ontleent prestige aan zijn lidmaatschap. We gaan er hier van uit dat het ontwikkelen van een identiteit van een populatie samenhangt met een vaste plaats, misschien zien we zelfs naar analogie van de soortvorming in de evolutietheorie, specifieke kenmerken ontstaan bij groepen door isolatie t.o.v. andere groepen. Zo is bijvoorbeeld het Wase dialect lange tijd weinig beïnvloed door het Antwerps doordat de Schelde eeuwenlang een echte barrière bleef. Naast dit primaire groepsleven met leefregels uit noodzaak zien we al heel vlug ook de culturele uitingen veld winnen. Overleven als groep lijkt m.a.w. niet zonder een spirituele component te kunnen. Als 'spiritueel' zie ik alle uitingen en acties van de mens die de rauwe strijd voor het bestaan, kenmerkend voor de Darwinistische processen, pogen te overstijgen.

De geschiedenis, de taal en dit landschap die zich samen hechten tot onze identiteit mogen dan veranderen in de tijd, een samenspel van

oude mechanismen en culturele motieven zorgt ervoor dat de identiteit zelf gehandhaafd blijft. Net zoals al onze cellen zich na ongeveer tien jaar hebben vernieuwd en wij dus nog tijdens ons leven een aantal keren volledig verdwijnen en weer terugkeren zonder dat evenwel ons 'ik' verloren gaat zo ook reïncarneert de identiteit. Zoals het zichzelf herinnerende 'ik' behouden blijft maar zich toch steeds weer ontpopt tot een gewijzigde persoonlijkheid, zo is er ook de geschiedenis van de identiteit zelf. Zij is niet alleen het culturele bijproduct van ons zich ontwikkelende brein maar ook een vanuit noodzaak ontstane overlevingsstrategie. Het lijkt bijna onvermijdelijk dat de identiteit zelf geëvolueerd is en vooral ook haar beleving. Voor onze vele naamloze voorgangers moet zij steeds anders geweest zijn. Wat betekende het *Soete Waesland* voor een boswachter in het Koningswoud anno 1100 en was dat hetzelfde voor zijn nageslacht 150 jaar later? Je kan ook in één en hetzelfde tijdsvak die vraag stellen: hoe anders was het om Waaslander te zijn anno 1850 voor een poelier uit de heerlijkheid Beveren, die buiten op een stoel konijnen slachtte voor de kost en hoe was het anderzijds voor de arbeider in een haarsnijderij te Lokeren die dezelfde konijnenvellen moest bewerken met een chemische vloeistof op basis van kwikzilver en salpeterzuur en die er net als velen van zijn metgezellen door vergiftiging aan ten onder ging? Zij waren zeker economisch en geografisch verbonden maar het laat zich vermoeden dat hun verschillende omstandigheden in ieder geval het gemoed, de intensiteit en de politieke invulling van hun identiteit kleurde.

Het Waasland als geboortegrond, bestaat ook als mythische plaats in de geest van kinderen die verhalen horen van ouderen en wederom die verhalen aanvullen met eigen romantische constructies. Net zoals we het boek beter vinden dan de film, lijkt de mythe rijker en aantrekkelijker dan de historische werkelijkheid precies omdat we zelf de suggestieve leegten aanvullen. Onze geest is nu eenmaal verslaafd aan het scheppen en herkennen van structuren. Daarnaast is de overlevingskracht van deze verhalen groter door hun veel eenvoudiger vorm en ook was de toegang tot de meer betrouwbare historische werken en tot scholing bij onze voorouders zeer beperkt. Natuurlijk is die wetenschappelijk historische werkelijkheid ook een 'vertelling,' een constructie, die de filosofie van de auteur in zich draagt. "[...] history is first and foremost a literary narrative about

the past, a literary composition of the data into a narrative where the historian creates a meaning for the past. The implication is that in producing our historical narrative we must no longer suppress history's character as literature."⁶ Keith Jenkins, de Britse historioograaf, ziet het werk van historici sporen dragen van hun eigen levensvisie. Iedere geschiedschrijving is ingebed in een filosofie over geschiedschrijving. We moeten de gedachte dat de geschiedenis ook een literair karakter heeft niet langer onderdrukken.

De 'mythe' waar ik het verder over zal hebben verwijst niet naar het overduidelijke apocriefe volksverhaal maar naar de idealisering en vaak vereenvoudiging van het overgeleverde verleden. De overlevering van de gezamenlijke geschiedenis en mythologie van en door het volk moest dicht tegen de eigenlijke geschiedenis aanleunen om als overlevering succesvol te zijn. (Denk aan de vele herbergen waar Napoleon zou geslapen hebben.) Dit Wase 'zelf' betekent ook het meedragen van een meer officiële, meer doorwrochte geschiedenis van zij die leefden op het grondgebied Waasland. Het eerste obstakel doemt al op: het Waasland heeft zich niet ontwikkeld in een vacuüm maar is vele malen overspoeld, niet alleen door zeewater maar ook door vreemde bezetters en andere cultuurdragende reizigers. Bovendien is de geschiedenis een sterk bindmiddel maar ook erg vloeiend in de tijd. Elke groep binnen een bepaalde periode zou wel eens een andere identiteit kunnen hebben en elke boodschapper uit het verleden een andere agenda.

De Vlaamse historicus Adriaan Verhulst vermeldt een middeleeuws verhaal dat spreekt over een "woud zonder genade".⁷ Het verhaal wil ons laten geloven dat het vroeg middeleeuws Graafschap Vlaanderen bedekt werd door één groot bosmassief, dit om de legendarische afstamming van de Graven van Vlaanderen van Karolingische woudmeesters of forestiers geloofwaardig te maken. De schrijver neemt hier zelfs bewust een loopje met de realiteit om een mythe te bestendigen. We weten nu van deze overdrijving dankzij gedegen onderzoek maar tegelijkertijd zijn we ook verheugd dat Verhulst wat verder in het boek bevestigt dat in de twaalfde tot de dertiende eeuw de helft van het Land van Waas bedekt werd door het zogenaamde Koningsforeest. We willen bijna dat het zo is omdat het beantwoordt aan onze romantische fascinatie voor het oude landschap. Een wetenschapper mag dan nuchter de gekende feiten beschouwen,

hij kampt, zeker in dit specifieke geval, met een gebrek aan bronnen en vindt vele valkuilen op zijn weg bij de interpretatie van het materiaal. Daarnaast is het niet ondenkbaar dat de onderzoeker net door zijn liefde voor het verleden, zijn identiteit en door zijn hoge status, ook de groepsidentiteit subtiel gaat kleuren met een welwillende genegenheid voor de voorouders.

Wanneer een geoloog strata onderzoekt dan kan hij in een soort van aardlaagbibliotheek de lange staven, resultaat van grondboringen bekijken en zo een blik in de tijd werpen. Zij kunnen hem iets vertellen over het verleden, klimaat, vegetatie, verschuivingen etc. Konde wij maar zo'n boring verrichten in de historische werkelijkheid. Door de tijd heen zouden we dan in de lagen van het verleden doordringen en kijken naar de gebeurtenissen, het leven van alledag, de natuur in zijn pracht maar ook in zijn verwoestende hoedanigheid en vooral naar de bedrijvigheid van onze voorouders, hun geschiedenis, cultuur en strijd. Hoe zou het dan gesteld zijn met onze definitie van identiteit wanneer we al haar aspecten continu van gedaante zouden zien veranderen?

Het grondgebied lijkt vrijwel de enige constante factor in heel deze oefening. Het landschap zelf is langzaam doch ingrijpend veranderd: eerst zeebodem en daarna, na het wegtrekken van het water nog tot de zevende eeuw braakliggend als een zompige vlakte met het slijk en die modder die het waarschijnlijk haar naam 'Wase'⁸ gaf, tot het langzaam maar zeker door noeste arbeid deels werd omgevormd tot het kenmerkende polderlandschap en deels bos en onbewerkt bleef. Hoe verwonderd zouden we kijken naar het immense Koningswoud dat het gehele meer zanderige noordwesten van het Waasland bestreek. We bekijken dit Waasland van toen vaak onbewust met een romantische blik als een soort van onaangetaste paradijselijke tuin maar ook toen vreesde men de verandering: "Reeds Filips van den Elzas, graaf van Vlaanderen van 1154 tot 1191 vaardigde voorschriften uit om het koningswoud, waar nu het Zoete Waasland ligt, te beschermen, want alle hoge eiken leken als sneeuw voor de zon te verdwijnen."⁹

Deze mensen leefden met de realiteit van het woud en het water, de zandgronden en de polders. En daar ontstonden ook de mythen en volksverhalen. De mensen hielden ervan om elkaar schrik aan te

jagen bij het haardvuur met verhalen over aardgeesten en watergeesten. Verhalen die wellicht teruggaan tot de geestenverering van de eerste Germaanse stammen en nu bij enkelen uit een uitstervende generatie nog verder leven in verhalen over de watergeest Osschaert, Kludde, de lange vrouw etc. Nog niet zolang geleden was het de gewoonte bij hen die visten en stroopten in onze sloten en watergangen om de eerste vis terug te werpen als offer aan Osschaert.¹⁰ Niet alleen zorgden deze vertellingen voor verstrooiing en een stok achter de deur voor stoute kinderen. Ook waren zij een uiting van het verlangen naar mysterie en de behoefte naar een hogere werkelijkheid. Deze extra dimensie in het bestaan kon helpen om de groepsidentiteit te versterken (social grooming) maar ook om het hoofd te bieden aan de steeds weerkerende beproevingen door hongersnood, epidemieën en de willekeur en terreur van rondzwervende huurlingen.

Het landschap, zelfs de herinnering eraan, is diep verweven met onze identiteit. Wij voelen ons deel van het land maar vreemd genoeg bevindt dit landschap zich vaak in een romantische pastorale voorstelling van het verleden, die dikwijls niet overeenstemt met het nuchtere cijfermateriaal over de omstandigheden en levensstandaard in onze streek. Net zoals het Koningswoud waarde kreeg nadat het bijna verdwenen was, wenden wij ons af van het hedendaags verschaald en platgebetonneerd Waasland om in de lichtbak van de mystificatie te staren.

Ik heb een levendige herinnering waarbij ik mij als kind, niet toevallig weer in de polders, in een aards paradijs waan. Ik loop samen met een paar vriendjes in de ochtendmist in het manshoge riet aan de oever van een ven dat we alleen kennen als de Half Maan. Het is stil, slechts af en toe het geluid van opvliegende eenden of de gedempte plons van een muskusrat die uit de kant glijdt en een trage 'v' in het water trekt. De lucht is warmer aan het worden en ik heb het gevoel dat wij de eersten zijn die deze ongerepte afgesloten rietwereld betreden. In de opkomende zon kleuren de nevelslierten over het water in een gouden gloed. De koeltorens van Doel in de verte zien wij pas veel later op de dag. Als een volmaakte fotograaf maakt het geheugen een kadrering om de werkelijkheid zo dat storende elementen helemaal uit het beeld verdwijnen. Wij hebben het nodig om verbonden te zijn met een groter geheel, maar dat geheel moet ons

Pillendijk, Kioldrecht (foto Paul De Schepper)

beter maken, een soort fond geven aan ons bestaan. Wij willen tot de adel van de roemrijke overlevers en woudlopers behoren daarom moet het verleden groots, de landschappen weids en de wouden ondoordringbaar zijn omdat wij in het heden die illusie niet meer kunnen overeind houden. Het is makkelijker om overwinningen te delen dan nederlagen. Daarom wordt een gewonnen slag uitvergroot en symbool voor de kracht van onze voorouders. Reeds als kleine jongen kreeg je op school het citaat van Julius Caesar “Van alle Galliërs zijn de Belgen het dapperst” keer op keer opgeleefd, een succesvolle meme omdat zij haar prestige ontleend aan een krachtig individu en omdat door die bevestiging van kracht door de vijand zelf, het lid zijn van de groep veel aantrekkelijker wordt. De miserie en rampspoed en de rauwe strijd om het bestaan krijgen gloed en dramatische kracht doordat ze gestileerd en gesublimeerd worden in literatuur en beeldende kunsten. Denk aan Permekes donkere aarden boeren met uitvergrote handen, enerzijds een commentaar op de industriële revolutie maar ook de weergave van een magische werkelijkheid. Filip De Pillecyn toont ons in “Mensen achter de dijk” de grenzen van het Waasland. In het volgende citaat suggereert hij tegelijkertijd weidsheid, een belofte van verten, en in de laatste zin het grotere

geheel: die zee waar gij aan kunt denken. Hij zegt: “mijn land” en wij beschouwen het ineens ook meer als het onze. “Een eindje verder in een gewarrel van slijk en riet komen Durme en Schelde samen en stromen naar het Noorden. Daar is het alsof een land ophoudt, mijn land in de hoek van twee waters. Er is niets dan wind en water en riet met hoge pluimen waar in de zomerhitte de karekiet slaperig zingt. Gij kunt er denken aan de zee, de wolken zijn er soms zo groot dat zij een heel dorp omvatten en de wind komt er van zeer ver.”¹¹

Hij toont ook de kloof tussen de notabelen en de armere bevolking, en de ongelijke strijd die zij voeren. Maar ook hier voel ik een lichte idealisering van de gewone man, hij is eenvoudig, hardwerkend en oprecht. De heersende klasse daarentegen is onveranderlijk slecht. Het gaat hier natuurlijk ook om het dramatisch effect en het valt zeker niet te verbloemen wat vele hooggeplaatste heren en industriëlen hun arbeiders en diens families aandeden, maar het blijft een succesvolle meme door haar eenvoud. Dit doet niets af van de poëtische kracht van dit werk. De melancholie bij *De Pillecyn* is diep en aanstekelijk en zij verleent waardigheid aan een eenvoudig verleden dat hierdoor weer sterker verankerd wordt in onze ‘Wase’ identiteit.

Wanneer we het over een groepsidentiteit hebben, dan spreken we over gedeelde eigenschappen die zich niet uitstrekken buiten de groep. Een taal kan mensen tegelijkertijd verbinden en onderscheiden. Maar hoe kan je grenzen trekken om een taal? Je zou kunnen zeggen dat het Waaslands verwant is met een standaardtaal doch eigenzinnig genoeg om op het gehoor herkend te worden. Maar ook dat werkt niet echt. Het Waas op zich is ingebed in het Oost-Vlaams, één van de vier dialectfamilies die teruggaan tot de Germaanse kolonisatie in het begin van onze jaartelling.

Bij zijn indeling van het dialectlandschap in Oost-Vlaanderen onderscheidt Taeldeman drie kerngebieden: het eigenlijke Oost-Vlaams, het sterk Brabants gekleurde Waaslands en de zuiver Brabantse dialecten van de Denderstreek.¹² Wel Waaslands dus maar sterk gekleurd. Echter lezen we ook bij Devos: “In de oude agrarische samenleving was de Vlaamse bevolking bijzonder honkvast, haar dialecten kregen nauwelijks af te rekenen met invloeden van buiten de

eigen communicatieve ruimte die zich niet verder uitstreckte dan de dichtst bijgelegen stad.”¹³

Wat dus betekent dat het dialectlandschap lange tijd zeer versnip-pert was. Men kon vroeger elkaar dus vrij nauwkeurig identificeren naar woonplaats, hoewel het overheersende Wase timbre hen toch verbond en vooral onderscheidde van die ‘van over het water’ of ‘die van Gent.’ Dit belangrijke aspect van de Wase identiteit is in korte tijd ingrijpend veranderd.

De laatste keer dat ik Beveren - Waas, de plaats waar ik opgroeide, bezocht, hoorde ik opvallend veel Antwerpse klanken bij de jongere mensen, bij de oudere garde steeds minder het Bevers dat ik kende van vroeger en steeds meer een soort Algemeen Nederlands met een weliswaar onloochenbaar Waas accent. Misschien was dit een niet representatieve momentopname maar meer betekenisvol is het dat ik uit eigen ervaring weet dat veel mensen hun best deden en nog steeds doen om t.o.v. hun kinderen of kleinkinderen Algemeen Nederlands (AN), toen nog veelbetekenend Algemeen Beschaafd Nederlands (ABN) genoemd, te spreken. Hierbij waren de mensen, die jonge ouders waren in de jaren zestig, sterk beïnvloedt door het onderwijs en de heersende cultuur die het AN promootte door het consequent te spreken in TV programma’s en door bijv. de veelbe-luisterde taaltips van Dr. Marc Galle in het radioprogramma *Voor wie haar soms geweld aandoet*. Veelzeggend is de uitspraak van de veel bekroonde schrijver Marnix Gijsen, die het dialect als “een ec-zeem dat onze taal aanvreet” beschouwde: “Deze melaatsheid van onze taal is een schande, en ik meen dat het ons aller plicht is, een uiterste inspanning te doen om deze vlek uit het Vlaamse Israël te verwijderen. [...] Taalkundig dragen we nog steeds hardnekkig vuil ondergoed.”¹⁴

Dat het Wase dialect inferieur is aan het AN is een diepgeworteld idee dat in schijn ook steeds meer bevestigd wordt door de nood om efficiënt met een veel grotere gemeenschap te kunnen communi-ceren. Dat betekent wel dat een belangrijke drager van de Wase identi-teit aan het verzwakken is. Doordat het AN vaak wat hoog gegrepen was en dat men tegelijkertijd door druk van buitenaf voor het eigen dialect beschaamd werd, ontstond er een soort tussentaal.

Evolutie is gekenmerkt door onverschilligheid en De Caluwe observeert alleen maar wanneer hij zegt dat tussentaal een volkomen natuurlijke variëteit van het Nederlands is. Het is heel waarschijnlijk waar wanneer hij zegt: “Vlaamse taalkundigen die verre en vreemde volkeren zouden bestuderen, zouden ook daar tussentaal een mooi staaltje vinden van de natuurlijke zelfredzaamheid van een taalgemeenschap. Maar wanneer Vlaamse taalkundigen over de Vlaamse situatie schrijven, wordt een natuurlijke ontwikkeling naar tussentaal plots een ‘bedenklijke’ ontwikkeling.”¹⁵

Maar dat is buiten de gevoeligheid gerekend van de identiteitsbewakers die wij allen in meer of mindere mate zijn. Niet alleen is er de esthetische afkeer zoals verwoord door Geert Van Istendael: “Verkavelingsvlaams, het is de taal van een nieuwsoortig, door en door vals Vlaams zelfvertrouwen, het is de taal die uit minachting voor de taal van de gewone mensen en uit angst voor het Nederlands geboren is, een wangedrocht is het, die taal van het nieuwe Vlaanderen, dat blaakt van intellectuele luiheid. Het allerergste is dat dat waardeloze verkavelingsvlaams steeds vaker door gewone mensen wordt overgenomen. Hoorde ik laatst de slager niet zeggen: “Ik heb e goe contact naar mijne zoon toe.”?”¹⁶

Maar ook het gevoel dat met deze tussentaal de spontaniteit van ons veel oudere dialect dreigt te verdwijnen en daarbij de nog grotere schat aan verborgen verwijzingen in toponiemen, beroepsnamen, gezegden en andere prachtige woorden, door veelvuldig gebruik tot glanzende keien geslepen.

Als kind speelden wij op Singelberg, een kleine heuvel met eindeloos zicht op de polders van Beveren. Wij bouwden er kampen en fantaseerden over geheime gangen en over het grote kasteel dat er zou bestaan hebben. We waren geïmponeerd door de ruimte en het uitzicht.

Jaren later sta ik op dezelfde locatie en nu weet ik met zekerheid, dat daar een groot kasteel heeft bestaan en dat er een historische gebeurtenis heeft plaatsgevonden: Marnix van Sint-Aldegonde en Alexander Farnese tekenden er in 1585 de Vrede van Antwerpen. En weer ben ik onder de indruk door de omgeving en door de historische kracht van die plaats.

Singelberg, Beveren (foto Paul De Schepper)

De identiteit vindt haar zin in het bewaren van een samen gedragen verleden, de herinnering aan schoonheid in landschap en taal, en de lotgevallen van hen die deze streek bevolkten. Ik heb veel aandacht besteed aan de kracht van het mythologisch denken als bestendiger van de identiteit, daarmee bedoelend onze beeldende kracht om het verleden en al wat ons Wase karakter maakt, door te geven in aantekelijk bezielde maar ware verhalen. Ik heb het niet over het vergaand gemythologiseerde noch over stereotypering, waarin een rechtvaardiging wordt gezocht om de ander uit te sluiten. De cognitieve dissonantie, die ontstaat door de confrontatie van het verhoopte gefabriceerde met het echte verleden, schaadt vooral de fundamentalist en geeft de identiteit een slechte naam.

Onze Wase identiteit, zij is er wanneer wij willen dat zij er is, toch kunnen wij haar niet ontlopen want zij repliceert zich steeds weer succesvol. Haar kracht is dat zij een mythe is, een gedachte aan een imaginaire gemeenschap die wij met onze verbeeldingskracht laten overleven en die ons de diepte geeft van de verbondenheid met een magisch verleden. Magisch, niet omdat het verzonnen is maar bestaat als een wonderlijke realiteit.

NOTEN

1. EUROSTAT is het statistische bureau van de Europese Unie. Het bestaat onder die naam sedert 1959 en is gehuisvest even buiten Luxemburg.
2. OESO is de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.
3. KAREL VAN ISACKER, *Het land van de dwazen*, De Nederlandsche Boekhandel [1970] p. 19
4. ROBIN DUNBAR, Coevolution of neocortical size, group size and language in humans, in: *Behavioural and Brain Sciences* [1993] p. 681-694
5. RICHARD DAWKINS, *The Selfish Gene*, Oxford University Press [1976]
6. KEITH JENKINS, *Re-thinking History*, Routledge classics [2003]
7. ADRIAAN VERHULST, *Landschap en landbouw in Middeleeuws Vlaanderen*, Gemeentekrediet [1995] p. 109
8. VERA WAELKENS-VAN ONSEM en ALFONS DE BELIE, *Sagen en legenden uit het Waasland en het Dendermondse*, Culturele kring Boudelo v.z.w. [1995] p. 5: “[...] bij verschillende toponymisten [...] betekent ‘wase’ een land dat door zijn lage ligging met dode wateren overdekt is, andere menen dat het van ‘wasda’ komt, en dit zou ‘boombos’ betekenen, of van ‘wastland’, dat tot ‘waste’ ontwikkeld en ‘onbebouwd’ betekent. De juiste verklaring is waarschijnlijk wel dat het ‘slijk, modder, zode’ zou betekenen [...]”
9. BART HAERS, *De wilde natuur, fascinans et tremendum*, <http://kwestievanverwondering.blogspot.com/2010/09/de-wilde-natuur-fascinans-et-tremendum.html>
10. VERA WAELKENS-VAN ONSEM en ALFONS DE BELIE, *Sagen en legenden uit het Waasland en het Dendermondse*, Culturele Kring Boudelo v.z.w. [1995] p. 10
11. FILIP DE PILLECYN, *Mensen achter de dijk*, De Clauwaert v.z.w. [1981]
12. JOHAN TAELEMAN, *Oost-Vlaams*, Uitgeverij Lannoo [2005]
13. MAGDA DEVOS, Genese en structuur van het Vlaamse dialectlandschap, in: Magda Devos (red.), *Structuren In talige variatie in Vlaanderen*, Academia Press [2006] p. 44
14. MARNIX GIJSEN, *Zelfportret, gevleid natuurlijk*. Desclée De Brouwer [1965] p. 105-106
15. JOHAN DE CALUWE, tussentaal als natuurlijke omgangstaal in Vlaanderen, in: Magda Devos (red.), *Structuren in talige variatie in Vlaanderen*, Academia Press, [2006] p. 23
16. GEERT VAN ISTENDAEL, *Het Belgisch labyrint*, De Arbeiderspers, Amsterdam [1993] p. 116-117

Filip REYNIERS

Wastine tussen twee steden Een identiteit van het Land van Waas

Dit essay is opgedragen aan Karel Van Thillo (+)

*Waar klampen zich nog wortels vast, waar groeien
Nog takken uit dit steenpuin? Mensenzoon,
Je weet of raadt het niet, want je kent alleen
Een hoop gebroken beelden, nu de zon blaakt
(T.S. Eliot, *The Waste Land*¹)*

DE JANUSKOP

In het huis waarin ik opgroeide hing een wonderlijke kaart van het Land van Waas, die mij als kleine jongen in felle kleuren duidelijk maakte dat dit een echt land was met vaste grenzen en een eigen identiteit.² Vervolgens werden wij groot en raakte onze geest verward.

In een recent artikel wijzen twee Friese auteurs er op dat regionale identiteit wel in de lift zit, maar dat mensen er toch niet echt voor uit mogen komen.³ De streekroman is ook bij ons terug van weggeweest, maar identiteitsdenken heeft nog steeds een omineuze bijklank en kan hoogstens ironiserend worden benaderd, op het gevaar af niet meer ernstig, of net te ernstig, te worden genomen. De laatste jaren dreigt er een polarisering te ontstaan tussen wie zichzelf expliciet een regionale identiteit toemeet of hierin interesse toont - een ruim spectrum van gepassioneerde erfgoedminnaars over verstilde nostalgici tot nationalisten (“identiteit kan een samenleving sterker maken”) - en degenen die dit kneuterig of gevaarlijk vinden (“de ultieme consequentie van het identiteitsdenken zijn de gaskamers van Auschwitz”).⁴ Daarnaast lijkt er nog een derde categorie te bestaan

van neo-rurale kosmopolieten die toch heil zien in een symbiose van het globale en het lokale.⁵

Ook het erfgoedbegrip kent deze spanning. De filosoof Walter Benjamin had een afkeer van alles wat rook naar cultureel erfgoed en koos de positie van criticus omdat elk document van beschaving in zijn ogen tegelijk ook een document van barbaarsheid was: de vrolijkheid van de volksdans en de molen bij de waterkant kent haar schaduwzijde in uitsluiting en etnische spanningen.⁶ Ook in het buitenland vinden we deze visies terug.⁷ Waar Franse intellectuelen positief staan tegenover de eigenheid van de regio en het *terroir*, vinden hun Britse tegenhangers dat Engeland ten onder gaat aan de *heritage industry*, gepatroneerd door een kiltendragende Prins Charles die alles nog liefst onder een stolp zou willen plaatsen. Is er zoiets als een problematische ‘cultus van het pittoreske’? Of is erfgoed een medium dat het verleden toont ‘zoals het nooit is geweest’, niet *verkeerd*, maar *anders*?

Identiteit en erfgoed zijn duidelijk begrippen met een Januskop. Aan de oorsprong van deze tegenstelling liggen twee uiteenlopende tradities die terug gaan op de Verlichting en de Romantiek. De verandering van onze leefwereld, met name de grootschalige aantasting van het landschap, bemoeilijkt de zaak nog meer.⁸ Door de complexiteit van dit debat kunnen we niet zonder meer een identiteit construeren of afkraken. Het is nodig om eerst een omweg te maken.

DE CONSTRUCTIE VAN REGIONALE IDENTITEITEN

Er zijn twee visies over identiteit. De eerste is essentialistisch, waarbij identiteit wordt gezien als statisch en onveranderlijk ingebakken in volksaard en landschap. De tweede visie, de constructivistische, beschouwt identiteit als dynamisch. Tegenwoordig heeft het dynamische identiteitsbegrip de overhand. Het wordt steeds moeilijker te beweren dat identiteit onveranderlijk is, wat ook wordt erkend door beleidsmakers. In de Westhoek werd recentelijk nog een identiteitsonderzoek uitgevoerd om op basis daarvan een regionale identiteit te promoten. Een onderliggende bezorgdheid is dat streken door moderniteit en mobiliteit hun identiteit verliezen, en inwoners hun

houvast. Door *regional branding* is het mogelijk om een sterker merk en een solide, gedeelde streekidentiteit te creëren. Volgens deze visie kan dat mobiliserend werken en bijdragen tot het sociaal kapitaal. Ook in Limburg wordt er gewerkt aan een sterke regionale identiteit.⁹ Sinds 2010 is Kim Clijsters ambassadrice van het Limburgsymbool en het gevoel dat zij vertolkt beschreef men als “op en top Limburgs: vriendelijk, warm, hartelijk en vol levensvreugde, zowel op als naast het tennisveld. Precies dezelfde uitstraling dus als het Limburgsymbool...”.¹⁰

Identiteitsconstructies worden opgebouwd rond *identity markers*, veelal landschappen en legendarische, historische of actuele figuren of symbolen. Bij de constructie van identiteiten wordt vaak gebruik gemaakt van literatuur. Romanschrijvers geven plaatsen en symbolen een verleden, betekenis of samenhang. Maar deze samenhang is vaak zoek, ook in de beleving van de inwoners. Zo stelden onderzoekers in de Westhoek vast dat de inwoners de grenzen van hun gebied heel verschillend interpreteren. Het zou interessant zijn om inwoners van het Waasland hierover te bevragen. Voor sommigen staat het Waasland gelijk aan het ‘land van Reynaert’, dat zich uitstrekt tot voorbij het Zeeuws-Vlaamse Hulst. Lochristi wordt meegemeld door de toeristische instanties, maar niet door de Bibliotheca Wasiana.¹¹ De status van Burcht, Zwijndrecht en Linkeroever is onzeker, om maar te zwijgen van Hamme, dat het Waasland met Filip De Pillecyn toch een schrijver van formaat heeft geschonken. Soms wordt literatuur ‘gekaapt’ om een constructieproject dienstbaar te zijn.¹² Zo kunnen grenzen wijzigen en kunnen regio’s door de eeuwen heen transformeren, dankzij of ondanks arbitraire staatsgrenzen, gemeentelijke fusies of culturele annexatie.

Ook het Waasland heeft haar identiteit niet te danken aan een statisch beeld, maar aan verandering en ruimtelijke dynamiek. Een geografisch en mentaal landschap is ook hier het tijdelijke resultaat van de handelingen van degenen die dit landschap bewonen en beleven. Het Waasland is bij uitstek het ‘gemaakte’ land, traag maar zeker gewonnen op water en woud, modder en zand, zo mooi geschetst door Prosper Thuysbaert in zijn klassieke studie over het Land van Waas.¹³ Maar bestaat er een ‘Waaslandgevoel’ zoals er een ‘Limburggevoel’ bestaat? Het Waasland is er nooit in geslaagd

om zich zo'n gezellig beeld aan te meten, noch als identiteit, noch als imago. Haar symbool is geen hartvormige L, maar een harde raap. Hoe worden die Waaslanders gezien? Misschien als koppige mensen, die niet helemaal zonder de haven kunnen - het land bracht dan ook Mercator voort, toch een zeevaart-icoon - maar er toch op gespannen voet mee leven, en die zich er tegen verzetten met dat accent dat zelfbewuste kunstenaars als Tom Lanoye en Alex Callier koppig cultiveren. Als onverzettelijk solidaire mensen zoals Frans Wuytack en Jozef Hertsens. Als bewoners van het land van Reynaert, stof voor uiteenlopende figuren als Willem die Madoc maecte, Louis Paul Boon en Charlie May. Als bewoners van het land van Schelde en Durme: in het noorden zijn de akkers plat en *op den hogen* staan ze bol; en dan zijn er wegen en huizen, zeer veel wegen en huizen. Dat is het landschap dat aan het oog der ballonvaarders voorbij trekt op een van die dagen die Tom Lanoye in zijn laatste roman beschrijft.¹⁴

Ondanks deze elementen die kunnen dienen als bouwstenen van een gedeelde identiteit lijkt een sterk 'Waaslandgevoel' niet te bestaan. Analooq aan de bevindingen in de Westhoek stellen beleidsmakers dat er nog veel werk nodig is om tot een gedeelde en gekende identiteit te komen.¹⁵ Waarom kan dit in Limburg wel? Een vaak gehoorde verklaring is dat Limburg geen grootsteden heeft waardoor er een intenser samenhorigheidsgevoel ontstond. Er is weinig draagvlak voor rivaliteit tussen grotere centra of tussen stad en platteland. Het Waasland heeft evenmin grootsteden maar de drie kernen Beveren, Sint-Niklaas en Lokeren op de hoofdvas tussen Antwerpen en Gent staan in een spanningsveld met de naburige grootsteden. De grootste van de drie, Sint-Niklaas, dat zich groot voelt naast de twee kleintjes en klein naast de twee grote, wordt vaak beschouwd als bovenmatig ambitieus en *stoefurig*, waarvan getuige de aloude spotnaam *dikkenekken* - uiteraard zitten ook de andere Wase gemeenten niet om spotnamen verlegen. Een sterk regionaal medialandschap zou verenigend kunnen werken. Maar *Het Vrije Waasland* is geen *Belang van Limburg*, en terwijl TV-Oost wel een belangrijke rol speelt in het promoten van regionale erfgoedactiviteiten voor een ruim publiek, is het geen Waas equivalent van TV-Limburg.

In een constructieproces moet erfgoed de identiteit versterken, onderscheiden en uniek maken. Dit heeft commercieel en economisch

belang en zo ontstaat de samenhang tussen identiteit, erfgoed en toerisme.¹⁶ De toeristische instanties in het Waasland ontwikkelen sinds lange tijd initiatieven om een Wase identiteit te construeren. In het huidige beleidsplan worden er daarvoor drie thema's naar voren geschoven: Reynaert, Mercator en de ballonvaart.¹⁷ Hoewel dit vanuit toeristisch oogmerk erg bruikbaar is, schuilt toch het gevaar van stereotypering om de hoek. Identiteit gaat dan boven authenticiteit. Voor een breed publiek kan dit werken, maar uit het onderzoek in de Westhoek is alvast gebleken dat er bij de inwoners ook een vrees leeft voor een te grote conserveringsdrang, musealisering, of verenging van hun leefwereld en imago tot een eendimensionale erfgoedstolp.¹⁸ Het Waasland is nu eenmaal niet het land uit het Jommeke-album *Het zevende zwaard* waarin we verspreid tussen bossen en weiden een kapel, kasteel of kleine stad aantreffen. En al kan zelfs Jommeke niet voorbij aan de brug van Temse en de havenkaaien, toch begeven hij en Filiberke zich in 'verdwijnlanscapen', verwant aan de werken van Filip De Pillecyn en Anton van Wilderode.

DE SCHENDING VAN HET LANDSCHAP IN DE MODERNITEIT

Eerder werd al aangegeven dat de verstedelijking van het landschap de kwestie van identiteit en erfgoed nog complexer maakt. Er bestaat inderdaad een contrast tussen het Waasland en het Land van Waas als verdwijnlanschap. Als we de verandering van het landschap in dit perspectief willen zien, dan brengt dat ons tot een wandeling doorheen de ruimtelijke geschiedenis van het Waasland.

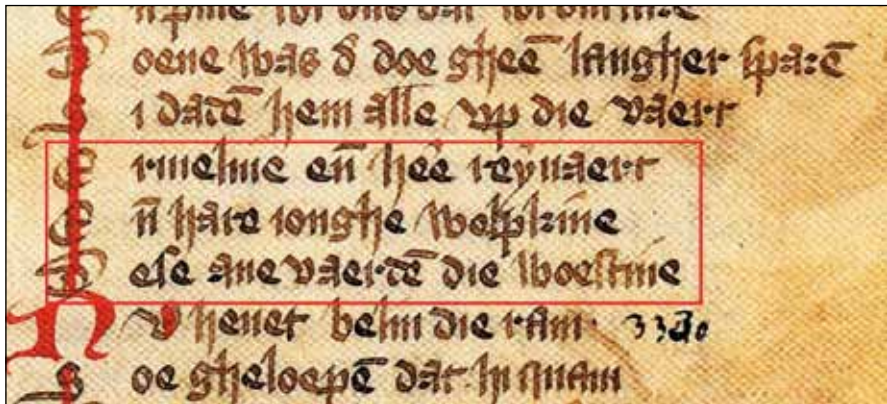
Over de etymologie van het woord 'Waas' is er geen uitsluitsel. De meest waarschijnlijke mogelijkheid is het Middelnederlandse *wase*, modder.¹⁹ De vermelding van het *forestum Wasda* of *Walda* op de oudste documenten nodigt anderen dan weer uit om de herkomst af te leiden uit het woord *wastine*.²⁰ Dit betekent zoveel als 'woestijn' of 'woeste grond', vandaag de topografische term voor een door overbegrazing gedegradeerd bos.²¹ De oudste documenten over het Waasland uit de vroege middeleeuwen vermelden deze *wastinen* als de stuifzandruggen die het Koningsforeest begrensd. In de Reynaert treffen we twee maal het verwante woord *woestine* aan:

*Beneden der woestinen lach
Een berch oech ende lanc.
Daer moeste Bruun sinen ganc
Te middewaerde over maken,
Sal hi te Manpertus gheraken.
(508-512)*

*Onder de woestenij lag
Een berg hoog en lang.
Daar moest Bruun zijn gang
Over het midden laten gaan,
Wilde hij in Manpertuus geraken.*

*Ermeline ende heere Reynaert
Ende hare jonghe welpkine
Dese ane vaerden die woestine.²²
(3327-3329)*

*Hermeline en heer Reynaert
En hun jonge welpjes
Vertrokken naar de wildernis.*

Detail uit Van den Vos Reynaerde – Het Comburgse handschrift (Davidsfonds Leuven, 1991)

Het Land van Waas moet in de vroege middeleeuwen in elk geval een erg onherbergzaam gebied zijn geweest. Het Koningsforeest was enorm uitgestrekt en de moerassen boden zonder twijfel een desolate aanblik. Op die manier valt er iets voor te zeggen dat het Waasland voor het overgrote deel zelf een *wastine* was in haar ruimere betekenis van woestenij, zowel in de ogen van haar eigen schaarse bevolking als voor de bewoners van de grote centra Antwerpen en Gent.

In zijn Reynaertstudie argumenteert Rudi Malfliet dat de tegenstelling tussen ‘hof’ en ‘woestine’ verwijst naar een bestaand conflict, met name de spanning tussen het Gentse en haar Wase lenen.²³

Romain Malfliet (1910-2006), Heideweg te Waasmunster (1976), particuliere collectie (uit Waar is de tijd, deel 3: 1000 jaar Waaslanders en hun landschap en landschap, blz. 61)

De heidewegels van Romain Malfliet doorsneden door de aanleg van de E3: verharding van de rijbaan van de E3 ter hoogte van Waasmunster (foto Luc De Rammelaere, Jaarverslag Intercommunale Vereniging voor de Autoweg E3, blz. 25)

Voortbouwend op die lezing komt het Waasland ook hier naar voren als een vrij en vrank gebied, een woest en ongebonden land dat contrasteert met de stad. Ook *den fellen met den grisen baerde* is niet van plan zich te onderwerpen aan de heren. Onverzettelijk gaat hij op zoek naar uitwegen om zijn vrijheid, lijf en leden te handhaven: de vrije vos als icoon van het vrije Waasland en antagonist van de stad.

Deze situatie van woestine was er niet voor de eeuwigheid. Zoals eerder opgemerkt zijn identiteiten niet statisch maar dynamisch. De *wastine* van het Land van Waas werd in de loop der eeuwen gestaag in cultuur gebracht. In de noordelijke polders werden de vruchtbaarste gronden gewonnen op het water. Op *den hoogen* werd de zandgrond kundig bebouwd met de techniek van de bolle akkers, omzoomd door populieren. Er is elders al uitvoerig aangetoond dat het Waasland een van de eerste streken was waar het drieslagstelsel werd verlaten voor een intensievere landbouw, met de raap als symbool.²⁴

Natuur werd cultuur en daarbij bekenden de Waaslanders zich al gauw tot de bouwlustige soort. Op de Ferrariskaarten uit de achttiende eeuw is in het Waasland de eerste fase van de lintbebouwing te zien. Later groeiden de linten naar elkaar toe en vanaf de jaren 1980 vestigden zich kleinhandel en KMO's langs de verbindingswegen. In een laatste fase vestigden grote bedrijven zich nabij afritten en in de groeiende industrieparken tussen de stedelijke kernen.

Het Waasland telt vandaag vier stedelijke kernen, vier plattelandsgemeenten en drie gemeenten in overgangsgebied.²⁵ Daardoor is de regio niet uitgesproken verstedelijkt, maar toch bijzonder fel verkaveld en herkaveld, versnipperd, verlint en gehavend. Het Waasland heeft op dit gebied meer dan haar deel gekregen. Wat de ontsluiting betreft dissecteren de 'Grote Baan', de E17 en de E34 het land op onverbidde wijze. In *De Bres* beschrijft Chris De Stoop de destructieve impact van de E34 of Expresweg op het boerenleven in de Wase polders.²⁶ Ton Lemaire benadrukt de rol van ruilverkavelingen in de hertekening van een landschap: zij "vergrootten de percelen, hieven oude wegen op, verwijderden heggen en hagen, kortom: braken door de lagen geheugen van het oude cultuurlandschap heen om ruim baan te geven aan de vooruitgang door het oude land geforceerd te vernieuwen".²⁷ Reeds in de jaren zeventig

Bolle akkers in Bazel (foto Robert Delestine – Bibliotheca Wasiana)

Aanleg van de tunnelinrit Linkeroever (Jaarverslag Intercommunale Vereniging voor de Autoweg E3, blz. 14)

betreurt Willem Melis de “vaak onooglijke lintbebouwing” die zijn Kemzeke ontsiert. De Wase dorpen zijn mooi “maar dan moet men het dorp gaan bekijken buiten de wegen en alles wegdenken wat de mensen er aan huizen en gebouwen hebben neergezet sinds het einde van de 19de eeuw, vanaf het tijdstip waarop zij elke zin hebben verloren voor verhoudingen, voor harmonie en voor kleur; vanaf het ogenblik waarop zij de smaak niet meer kunnen opbrengen om een onderscheid te maken tussen datgene wat mooi en wat foielelijk is, tussen datgene wat in het landschap hoort en wat zij er gebouwd hebben zoals een tang op een varken.”²⁸

We zagen eerder al hoe literatuur wordt gebruikt om een landschap te lezen. Maar de wereld lezen in fragmenten vereist vandaag inderdaad een blinde hoek. We hebben niet langer één beeld van het Waasland, maar een hoop gebroken beelden. In de toeristische gids *Waas en Waarachtig* laat Wouter Vloerbergh niet na om uit te wijden over de ‘dooradering’ van het Waasland, haar ingrijpende ontsluiting door het wegennet maar ook door tunnels: de Waaslandtunnel (1933), de Kennedytunnel (1969) en de Liefkenshoektunnel (1991). Daarnaast vermeldt hij de daling van het landbouwareaal en de spanning tussen de polders en de oprukkende industrie en de Waaslandhaven. Hij ziet dit contrast tussen “isolatie en dooradering, tussen bezadigdheid en verzadiging” zelfs als constitutief element van de Wase identiteit.²⁹

Er valt wel iets voor te zeggen om door te gaan op dit motief. Zonder te vervallen in al te zwaarmoedig cultuurpessimisme mogen we stellen dat het Waasland, onfortuinlijk liggend tussen twee grootsteden, steeds bedreigd door haven, industrie en een uitbreidend weefsel van bebouwing, in de ogen van velen is verworpen tot een stenen woestijn, met deze verstening als laatste fase in de continue herschepping van het Wase landschap. Zo is het Land van Waas misschien teruggekeerd naar de staat waarin het zich bevond in Reynaerts dagen: als een ‘wastine tussen twee steden’, een gebied waar menig mens zich doorheen wil haasten, op weg over de snelwegen en spoorlijnen die het land doorsnijden. Het succesvol in cultuur brengen van het land heeft haar tol geëist, de eutrofie is ingetreden in het aloude waterland: een overmatige aanwezigheid van op zich positieve elementen, die haar tot verstikking dreigen te brengen. Waar groeien nog takken uit dit steenpuin?

ERFGOED, IDENTITEIT EN MUSEALISERING

Het erfgoedveld ondervindt de gevolgen van de toenemende verstedelijking alvast zelf aan den lijve. Door de ingrijpende infrastructuurwerken gaan steeds meer sporen verloren, iets wat een archeoloog enkel zal betreuren. Maar de hertekening van het landschap brengt fundamentele problemen met zich mee. Moeten we het Waasland tonen zoals het is, of doen we er beter aan het op te schonen? Hoger zagen we hoe schrijvers het landschap 'leesbaar' maakten en hoe er verdwijnlandschappen ontstonden die graag worden gecultiveerd en gepopulariseerd. Gefabriceerde landschappen of plaatsen moeten dan dienen als tegengewicht voor de vervreemdende effecten van globalisering. Eerder werd al aangegeven dat hierin een gevaar voor stereotypering schuilt. Waar een landschap uit bewaartzucht kunstmatig pittoresk wordt gemaakt of gehouden, kan er een 'disneyficatie' ontstaan, waarbij de wereld een themapark wordt, en de plek niet langer authentiek wordt bewoond of beleefd. Bewoners van lintbebouwing zijn toch geen slechte of onechte Waaslanders? Hierop wijst Ton Lemaire wanneer hij argumenteert dat "het verleden dat wordt bewaard, getoond of gespeeld" een 'relict' is, "een object dat apart is geplaatst, geneutraliseerd, uitwendig aan onszelf". De breuk tussen ons en het verleden is er nu eenmaal: "we bewegen ons als vreemdelingen in een culturele omgeving van eigen makelij, een erfdeel dat we niet goed kunnen incorporeren in ons dagelijks leven. (...) Het is geen deel van een levend verleden waarmee ik een emotionele band onderhoud en van waaruit ik mijn leven interpreteer."³⁰

Op dit gebied heeft de erfgoedsector het laatste decennium een positieve evolutie doorgemaakt. De klassieke essentialistische, statische aanpak werd verlaten en er wordt al geruime tijd werk gemaakt van een dynamische omgang met het verleden, een valoriseren in plaats van het loutere conserveren.³¹ Toch blijft Lemaire's kritiek interessant: waar in het Waasland vinden we het Land van Waas?

EEN MOGELIJKE OPLOSSING

Aan het begin van dit essay schetsten we de twee extreme posities over identiteit en erfgoed, en de invloed van deze spanning op het

erfgoeddebat. Tussen deze posities ligt echter een breed spectrum in vele tinten. Een derde basispositie is zonder twijfel denkbaar. Enkele jaren geleden dook in het debat over de globalisering de term *glocalisme* op. Deze niet erg lyrische maar wel bruikbare term drukt uit dat er tussen het globale en het lokale positieve interactie mogelijk is.³² Geconfronteerd met de moderniteit, met haar schending van het landschap en de massacultuur - en dat is meer dan een louter romantische vrees - grijpen mensen terug naar het streekeigene. Erfgoedzorg wordt dan een centraal onderdeel in de strijd voor het fragiele en het unieke van de menselijke cultuur, en in laatste zin zelfs voor de menselijke waardigheid.³³ Dit verklaart de felheid en diepgang van het verzet, soms zelfs internationaal, tegen de schending van landschap en culturele erfenis - en dat gaat van Afgaanse boeddhabeelden tot oude hoeves op de Arenbergpolder, bedreigd door natuurcompensatiegebieden. Schrijvers en kunstenaars nemen het op zich om te waarschuwen voor de teloorgang, en pleiten voor het landschap van vóór de ruilverkavelingen.³⁴ Een voorbeeld van dit verzet is het boek van Chris De Stoop over het verdwijnen van de Wase polders.³⁵

Wat de spanning tussen verdwijnlandschap en werkelijk landschap en daarbij de plaats van het 'relict' betreft, kunnen we te rade gaan bij historici als Huizinga, met in zijn voetsporen Ankersmit.³⁶ Zij zien de 'sublieme historische ervaring' als bijzondere toegangsweg tot de geschiedenis. Een relict kan gezien worden als een 'geheugenprothese' die individuen en groepen in staat stelt "zich vergaand te identificeren met geografisch verre en historisch diepe geschiedenissen, met een verleden waaraan ze zelf part noch deel hebben gehad."³⁷ Erfgoed kan zo helpen om de geschiedenis te ervaren, eerder dan haar te begrijpen.

Verder doordenkend vinden we een mogelijke oplossing in het concept van 'vrije regionaliteit'.³⁸ Als 'creatieve antropologen' kunnen erfgoedbewaarders samen met kunstenaars en betrokkenen op alternatieve manieren onderzoeken en participeren.³⁹ Hun bijdrage moet gezien worden als ontwerpend in plaats van vormgevend: in plaats van louter op te treden als scheppers van artistieke objecten kunnen kunstenaars creatief betrokken worden bij de vormgeving van het landschap en de plek. Waar hun werk, zoals hoger opge-

merkt, eerder werd gekaapt voor constructieprojecten, kunnen we hen vandaag zelf een kaperbrief geven om landschappen, plekken en symbolen over te dragen.

In het Waasland lijken er bouwstenen aanwezig om de literatuur en poëzie hierin een bevoorrechte plaats te geven. Het Waasland kent een lange en rijke literaire traditie, die begon bij Willem die Madoc maecte en zich verder zette met iconen als van Wilderode, De Pillecyn, Lanoye en, waarom niet, Herman Brusselmans, die net als De Pillecyn in Hamme werd geboren en nog geniet van zijn status als jonge topvoetballer in Lokeren. Ook namen als Armand De Vos, Rijkhard Van Gerven, Leonard Buyst, Henri Van Daele en Roel Verniers zijn met het Waasland verbonden, om de veelzijdige Edgar Heirman niet te vergeten.⁴⁰ Wase schrijvers, het moet worden gezegd, wijken graag uit. De generatiegenoten Lanoye en Brusselmans kozen respectievelijk voor Antwerpen en Gent, en laat dat nu net de twee steden aan de rand van hun wastine zijn. In de uitgebreide reflecties van de eveneens uitgeweken Pol Hoste komen het Land van Waas en een figuur als De Pillecyn niettemin nadrukkelijk aan

Een woestijn in wording? Sint-Niklaas ten tijde van de doorsteek van de Parklaan richting E3 (nu E17), samen met de ontwikkeling van hoogbouw. Van het toenmalige 'Koopcentrum', nu 'Shopping Center' is nog geen sprake (diverse auteurs, De Stad Sint-Niklaas, een doorbraak van historie naar toekomst, Gent 1971, blz. 295)

bod.⁴¹ Sint-Niklaas profileert zich al geruime tijd als de stad van de poëzie, met Paul Snoeck, Dirk Van Bastelare en Lanoye als iconen, maar ook met aanstormend talent als Lies Van Gasse, die in haar werk alvast betrokkenheid toont met de regionale dimensie. Sinds dit jaar heeft de stad haar eerste kinderstadsdichter. Waar we het moderne Waasland als een woestijn typeerden, mogen we aan de wastine toch een literaire vruchtbaarheid toekennen.

Toch is het nodig er voor te waken dat een dergelijk project van creatieve antropologie geen eigen leven gaat leiden als elitair project. Bestaande initiatieven inzake mondelinge geschiedenis zoals de registratie van volksverhalen en het project ‘Wase griezelverhalen’ zijn daarom van groot belang.⁴² Daarnaast kan creatieve antropologie helpen om het potentieel exclusieve karakter van identiteit en erfgoed te ontmythen. Ton Lemaire toont aan dat identiteit, landschap en grond geen gevarendriehoek hoeven te vormen. Identiteit kan ook inclusief geconstrueerd worden om niet in de valstrik hoeft te lopen van conservatisme en xenofobie, zoals dat in het verleden uiteraard is gebeurd.⁴³ Identiteit is in onze mobiele en diverse samenleving niet meer terug te brengen tot de mensen die uit de plaatselijke klei getrokken zijn. Waar eerder al werd opgemerkt dat men alvast creatief aan de slag kan gaan met de grenzen van het Land van Waas, ligt het terrein open voor de interne grenzen, met name de verschillen in afkomst en etniciteit van de Wase bevolking. De Limburgse gedeputeerde Erika Thijs kwam recent nog in het nieuws met haar voornemen om alle niet-Belgen en allochtonen in de provincie op termijn aan een Limburgse identiteit te helpen. Een dergelijke identiteitsconstructie zou wetenschappelijk onderzocht en onderbouwd worden en slechts negen jaar vergen.⁴⁴ Dat dit geen evidentie is bleek uit het onderzoek in de Westhoek. Inwijkelingen tonen vaak weinig interesse om deelgenoot te worden van een regionale identiteit. Anderzijds bleek ook dat wie zich goed ingeburgerd voelt – afkomstig uit Deinze, Luik of Baluchistan – toch nooit helemaal als een echte Westhoeker wordt beschouwd. Door ramen en deuren wijd open te gooien kan een breed deel van de inwoners en verwanten van de Wase regio creatief betrokken worden bij de interpretatie en vormgeving van hún Land van Waas als land van aankomst, verblijf of vertrek. Creatieve antropologie zoals hierboven geschetst kan in het Waasland een pioniersrol vervullen om een vrij en inclusief regionalisme te ontwikkelen.

EPILOOG

Op zoek naar een Wase identiteit konden we niet voorbij aan de twee gezichten van identiteit en erfgoed. Door het Waasland te typeren als *wastine* daagden we onszelf uit om het identiteitsvraagstuk open te trekken voorbij het Land van Waas als verdwijnlandschap. Vrije regionaliteit en creatieve antropologie zijn interessante concepten om op zoek te gaan naar een inclusieve Wase identiteit.

Waar zijn Reynaert, Wazenaer, of de soldaat Johan? Bestaat het Waasland van gisteren enkel nog als naam, en houden wij enkel lege namen over?⁴⁵ Waar klampen zich nog wortels vast, waar groeien nog takken uit dit steenpuin? Hebben wij alleen nog een hoop gebroken beelden? Ja, het Waasland komt ons vandaag vaak voor als een *wastine*, een woestenis, een teloorgegangene waterhoek, maar het is ook het land van de mijmering aan de zo lieflijk-woest gebleven waterkant; het is de natuur die in cultuur is gebracht, vervolgens overgecultiveerd raakte maar in haar eutrofie op haar beurt een rijke literaire cultuur heeft voortgebracht, nog steeds vruchtbaar, als in de dagen van de grote oogst op het land, wanneer de zon blaakt. Dit land heeft het wellicht in zich om deze onmogelijke, paradoxale, vruchtbare *wastine* te zijn en te blijven.

NOTEN

1. Vertaling door Paul Claes uit het Engels: *What are the roots that clutch, what branches grow / Out of this stony rubbish? Son of man, You cannot say, or guess, for you know only / A heap of broken images, where the sun beats.*
2. SEVERIN, M., *Figuratieve en monumentale kaart van Waas, het Soete Land*, in opdracht van de Gewestelijke Vereniging tot bevordering van het toerisme in het Land van Waas, s.d.
3. DE VRIES, A. en POST, J., *Sorry, ik heb een regionale identiteit*, in: *Noorderbreedte*, jg. 34, 1, 2010.
4. Citaten van Bart De Wever (lezing Universiteit Gent, 28/09/2010) en Guy Verhofstadt (*De Standaard*, 24/02/2010).
5. LEMAIRE, T., *De val van Prometheus*, Amsterdam, 2010.
6. VAN DER LAARSE, R. (red.), *Erfgoed en de constructie van vroeger. Erfgoed, identiteit en musealisering*, Amsterdam, 2005.
7. Idem.
8. KOLEN, J., Lezing regionale identiteit, zie www.skor.nl, 2006.
9. *Het Limbурgevoel: feit of fictie?*, in *De Standaard*, 17/06/2008.

10. *Het legendarische Limburggevoel*, in *Knack*, 2010.
11. Toeristische kaart: *Folder Ambachtelijk Weekend*, Toerisme Waasland, 2010.
12. VAN DER LAARSE, 2005.
13. THUYSBAERT, P., *Het Land van Waes*, Kortrijk, 1913.
14. LANOYE, T., *Sprakeloos*, 2010.
15. *Strategisch Plan voor Toerisme en Recreatie in het Waasland 2009-2014*, Toerisme Oost-Vlaanderen en Toerisme Waasland, 2009, blz. 14. Zie ook <http://www.land-vanreynaert.com>.
16. VAN DER LAARSE, 2005.
17. *Strategisch Plan voor Toerisme en Recreatie*.
18. *Betekenis en mogelijkheden van streekidentiteit als mobiliserende factor in de Westhoek*, Vlaamse Overheid, Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek, 2010.
19. WAANDERS/DIOGENES (red.), *Waar is de tijd. Land van Waas. Verzamelwerk*, 2000-2002.
20. VLOEBERGH, W., *Waas en waarachtig*, Sint-Niklaas, 1986. Zie ook STORY-SCIENTIA (red.), *De stad Sint-Niklaas. Een doorbraak van historie naar toekomst*, Gent, 1971.
21. Zie <http://www.ecopedia.be>.
22. Zie <http://www.reynaertgenootschap.be>. Eigen vertaling.
23. MALFLIET, R., *Van den Vos Reynaerde. De feiten*, Antwerpen, 2010, blz. 158.
24. Zie o.m. THUYSBAERT, VLOEBERGH, *Waar is de tijd*.
25. *Strategisch Plan voor Toerisme en Recreatie in het Waasland*, blz. 13.
26. DE STOOP, C., *De Bres*, 2000.
27. LEMAIRE, 2010, blz. 253.
28. MELIS, W., *Mijn Kemzeke*, in: DE BRUYNE, A., *Liber amicorum voor mr. Willem Melis*, Kemzeke, 1977, blz. 13-14.
29. VLOEBERGH, blz. 10.
30. LEMAIRE, 2010, blz. 38.
31. *Beleidsplan 2005-2008*, Erfgoedcel Waasland, Sint-Niklaas, 2005.
32. LEMAIRE, 2010, blz. 248.
33. VAN DER LAARSE, 2005.
34. KOLEN, 2006.
35. DE STOOP, 2001.
36. ANKERSMIT, F., *De sublieme historische ervaring*, Glimmen, 2007.
37. KOLEN, 2006.
38. HERNGREEN, R., *De 8e transformatie*, Wageningen, 2002.
39. Begrip ontleend aan Sjoerd Cusveller. Zie KOLEN, 2006.
40. HEIRMAN, E., *Mensen sterven alleen*, Westerlo, 1974.
41. HOSTE, P., *Filip De Pillecyn dagboek*, in: *Filip De Pillecyn Studies IV*, 2010.
42. Zie <http://www.waaserfgoed.be>.
43. LEMAIRE, 2010, blz. 248.
44. *Een Limburgse identiteit tegen 2010*, in *De Standaard*, 23/11/2010.
45. Naar Bernardus van Cluny, *De contemptu mundi*.

Thomas VANOUTRIVE

Het Waasland: drie wegen, een intercommunale of een kaart?

De Erfgoedcel Waasland wenst te weten wat de Wase identiteit is, als die al bestaat, en wat een Waaslander is. Daarbij stellen ze ook de vraag: “En wat waren nu ook alweer de ‘echte’ grenzen van het Waasland?”. In wat volgt gaan we aan de hand van drie stellingen na wat het Waasland zou kunnen zijn. Hier en daar zal verwezen worden naar de traditionele Wase iconen: Reynaert, Mercator en de bolle akkers, maar met de drie stellingen wensen we toch vooral op zoek te gaan naar wat het Waasland zou kunnen zijn, ook in de toekomst. Ze luiden:

1. Het Waasland, dat zijn drie wegen en een spoorlijn.
2. Het Waasland, dat is de intercommunale.
3. Het Waasland, dat is een kaart.

Maar vooraleer we ze behandelen, toch nog even enkele bedenkingen bij de vraag over de ‘echte’ grenzen van het Waasland.

DE ‘ECHTE’ GRENZEN VAN HET WAASLAND

“En wat waren nu ook alweer de ‘echte’ grenzen van het Waasland?” Een op het eerste zicht onschuldige vraag in een foldertje van een erfgoedorganisatie. Vermoedelijk is dit een uitnodiging aan erfgoedliefhebbers om in het Mercatormuseum enkele kaarten en andere archiefstukken op te snorren en te kijken wat in het verleden al dan niet als Waasland werd erkend. Mensen met een meer bestuurlijke achtergrond kunnen nagaan welke besturen het predicaat ‘Waas’ meekrijgen. Uit dergelijke analyse kan dan blijken dat het Waasland enerzijds doorheen de tijd, en anderzijds in domeinen als huisvuilophaling, kabeldistributie, geologie en voetbal niet hetzelfde is. Over het statuut van gemeenten als Moerbeke, en zeker Wachtebeke,

kunnen meerdere essays volgeschreven worden. Dit kan interessante literatuur opleveren, maar mij doet het begrip ‘echte’ grenzen vooral denken aan het Duitse ‘echte Grenze’.

Het idee van de ‘echte’ grens staat dicht bij dat van de natuurlijke grens, een begrip dat opgang maakte in de Verlichting. De 18de-eeuwse filosofen vonden dat de mens de natuur moest volgen. Een grens kon dus geen constructie zijn, grenzen waren voorbestemd om gebieden af te bakenen. En zoals met zoveel kinderen van de Verlichting, is het idee van de natuurlijke grens ook herhaaldelijk gebruikt om gebieden op te eisen en te veroveren. Het is ook geen toeval dat men in de 18de eeuw het idee van een natuurlijke grens heeft gecreëerd (Guichonnet en Raffestin, 1974; Mellor, 1989). In de middeleeuwen waren grenzen immers iets heel anders. Een territorium was in de eerste plaats een gebied dat toebehoorde aan een persoon, het stelsel van leenmannen en vazallen bepaalde van wie welk stukje land was. Het idee dat een staat een gebied is met een welomlijnde grens, is pas langzamerhand ontwikkeld tussen de 13de en de 16de eeuw. En het idee van de grens als een lijn die het territorium van een volk afbakt, is vooral een 19de-eeuwse creatie, een uitvinding uit de periode dat de natiestaat populair werd. Eén volk, één staat, één grens als het ware. De ‘echte’ grens is daarbij de ideale grens, de natuurlijke grens. ‘Natuurlijke’ kan daarbij op twee manieren begrepen worden, enerzijds in de zin van de meest logische, en anderzijds als grens die natuurlijke elementen volgt, bijvoorbeeld een rivier. Maar het begrip ‘echte Grenze’ wordt ook gerelateerd aan Haushofer, wiens werk in de jaren 1920 en 1930, en de lezer begint al nattigheid te voelen, een inspiratiebron was voor die kleine man met het snorretje die Europa en de rest van de wereld mee naar de oorlog heeft geleid (Foucher, 1991). Na 1945 was het dan ook taboe om termen te gebruiken als ‘Geopolitik’ en ‘echte Grenze’. Renard et al. (1997, blz. 42) hebben het daarbij over ‘ce long silence géographique’. De getraumatiseerde geografen legden zichzelf enige censuur op omdat hun discipline het nationaalsocialisme had gevoed. Het begrip geopolitiek wordt ondertussen opnieuw complexloos gebruikt door historici, sociologen en geografen van alle strekkingen, het begrip ‘echte grenzen’ daarentegen... Persoonlijk vind ik het te gevaarlijk om hieraan een essay aan te wijden. Ik twijfel er trouwens aan of de auteurs van de folder die oproept om

de ‘echte’ grenzen van het Waasland te bepalen, wel de bedoeling hadden om dergelijk zwaar beladen begrip toe te passen op deze lieflijke regio.

We mogen natuurlijk ook niet het kind met het badwater weggoeien. Discussies over geschiedenis blijven zinvol, te meer omdat de geschiedenis door velen gebruikt en misbruikt wordt voor het eigen gelijk. En stellen dat we naar de toekomst moeten kijken in plaats van naar het verleden is ook geen onschuldige uitspraak. Menig burger en soldaat zijn gesneuveld in conflicten die aangezwengeld werden door leiders die één of ander gewenst (utopisch) toekomstbeeld nastreefden.

Maar laten we optimistisch blijven en deze loodzware gedachten aan duistere tijden en conflicten achter ons laten, en de drie in het begin geformuleerde stellingen over het Waasland van naderbij bekijken.

HET WAASLAND, DAT ZIJN DRIE WEGEN EN EEN SPOORLIJN

Velen hebben reeds terecht opgemerkt dat wegen wel heel dominant zijn op kaarten. Zelfs in deze tijden van geavanceerde GPS-systemen, zullen de meesten onder ons wel nog hier en daar een Michelinkaart hebben liggen, of een exemplaar van een concurrent die gevestigd is in het Waasland. Het is uiteraard evident dat op een wegenkaart vooral wegen staan, maar door de grote verspreiding van deze kaarten, zal de mentale kaart die we van een gebied in ons hoofd hebben, dikwijls de wegenstructuur als basis hebben. In het geval van ons zo geliefde Waasland, zijn de ‘Expressweg’ (N49/E34), de ‘Oude Baan’ (N70) en de ‘autostrade’ (E17) de structurende elementen. En voor de klanten van onze spoorwegen kunnen we daarbij nog de lijn 59 Gent-Antwerpen toevoegen. Voor de meeste buitenstaanders zijn Waasmunster, Sint-Niklaas en Krui-beke dan ook geen gemeenten met een bevolking en een (literair) leven, maar wel afritten en een tankstation. Idem dito zijn Belsele, Nieuwkerken-Waas en Melsele voor de treinpendelaar slechts enkele overbodige haltes op hun weg naar een ander (en belangrijker) station.

Tot op zekere hoogte ben ik er van overtuigd dat het Waasland inderdaad drie wegen en een spoorlijn zijn, maar helemaal overtuigen doet deze stelling dan ook weer niet. Ik heb immers het vermoeden dat deze blik op het Waasland voortspriet uit mijn contacten met Gentenaars en Antwerpenaren. Het reflecteert dus wat anderen denken dat het Waasland is. Echte Antwerpenaren benoemen het Waasland zelfs liefst met het koosnaampje 'Parking West'. Dit plaatst ons, Waaslanders, in een underdog positie, wat dan weer een bron van identiteit kan zijn. De Wase identiteit zou dus kunnen gebaseerd zijn op bijvoorbeeld anti-Antwerpse gevoelens. Maar enkele historische voorbeelden doen ons terugschrikken om onze identiteit enkel te baseren op het verafschuwen van onze burens (Smith et al., 1998). Dit brengt mijn gedachten dan toch weer terug bij het wegennet. Al valt het moeilijk te ontkennen dat onze huidige autostrades als barrières in het landschap oprijzen, toch hebben wegen in de eerste plaats een verbindende functie. Dienden de Romeinse heirbanen niet om het grote Romeinse rijk bijeen te houden, al dan niet door er snel wat soldaten overheen te laten marcheren naar een opstandige provincie? Hebben de meeste landen niet een wegennet dat als de poten van een spin vertrekt vanuit de hoofdstad? Is het niet dankzij dergelijk radiaal wegennet, vertrekkend vanuit Parijs, dat een relatief groot land als Frankrijk een duidelijke identiteit en gemeenschapsgevoel heeft? Alvast één Franse professor, Yves Crozet, heeft daar bedenkingen bij. Deze man is een expert op het vlak van de Franse spoorwegen. Wie een ontluisterend beeld wil hebben van het prijzen- en investeringsbeleid van de SNCF, moet zeker eens een lezing van hem bijwonen, een rit op de TGV zal voor U nooit meer dezelfde zijn. Hij erkent ook het belang van goede transport- en communicatienetwerken voor het functioneren van een land. Maar bij een lezing in februari 2008, in, jawel, Antwerpen, merkte hij op waarom een wegennet nu minder belangrijk is om een gemeenschapsgevoel aan te zwengelen. Waarom dit dan wel zo is, verneemt de lezer hieronder.

HET WAASLAND, DAT IS DE INTERCOMMUNALE

Het wegennet als bron van nationale eenheid heeft aan belang ingeboet, aldus de Franse transportdeskundige Crozet, omdat we nu beschikken over een goed uitgebouwde sociale zekerheid. Solidariteit

houdt een land samen, meer dan de wegen dat doen. Maar de sociale zekerheid moeten we vooralsnog situeren op het nationale niveau, en de Erfgoedcel Waasland is op zoek naar onze regionale identiteit. Waarom valt u ons dan lastig met de sociale zekerheid, hoor ik u al denken. Wel, het Waasland heeft dan geen eigen sociale zekerheidsstelsel, solidariteit is er wel geïnstitutionaliseerd via Interwaas, 'het Intergemeentelijk Samenwerkingsverband van het Land van Waas', ook wel bekend als 'de intercommunale' (<http://www.interwaas.be/over-interwaas>; geraadpleegd op 8/12/2010). Ter illustratie, ik herinner me dat de directeur van wat nu Interwaas heet ooit zonder complexen stelde dat de sanering van de Manta-site in Waasmunster enkel kon gebeuren omdat er voldoende inkomsten kwamen uit de Waaslandhaven in Beveren. En al kunnen Beveren en Waasmunster wedijveren om de titel van rijkste gemeente van het Waasland, het illustreert dat er een solidariteitsmechanisme bestaat in het Waasland onder de vorm van de intercommunale. De stelling 'het Waasland, dat is de intercommunale' is dus niet zomaar een doorzichtige poging om een broodheer van de Erfgoedcel Waasland te plezieren.

Nationalisme en regionale identiteit zijn constructies, vandaar dat een regio zijn identiteit kan ontleen aan een intercommunale. Organisaties, instituten en overheden vormen mee een regio. Al gaat dit ook gepaard met de nodige self-fulfilling prophecy: het Waasland bestaat omdat de intercommunale bestaat. En we kunnen ook niet ontkennen dat er heel wat organisaties bestaan die de grenzen van het Waasland helemaal niet respecteren. Wat te denken van Voka - Kamer van Koophandel Antwerpen-Waasland, waarbij het Waasland een antenne is van Groot-Antwerpen. Of wat te denken van het steeds meer en meer opduikende 'Waas en Dender', en dat zowel bij Unizo, een vakbond, een ziekenfonds, een centrum voor leerlingenbegeleiding of een regionale volkshogeschool? Zal het Waasland daardoor over twintig jaar een archaïsche benaming zijn, en zal iedereen spreken over Denderwaas of Waasdender? Wordt de Waaslandhaven, de Waas en Denderhaven? Is het dan wel zo'n goed idee om te pleiten voor een betere verbinding tussen Sint-Niklaas en Dendermonde?

In het voorgaande hebben we benadrukt dat de intercommunale er mee voor zorgt dat het Waasland bestaat en ook vandaag de dag nog

relevant is. Maar naast harde, economische instellingen, instituties en organisaties, vergt identiteit ook wat meer romantische elementen. De klassiekers zijn een vlag, een volkslied en eventueel een koningshuis. En al worden sommigen in de volksmond wel eens aangeduid als koning of keizer van het Waasland, een echt koningshuis hebben we hier niet. Ik voel ook niet de nood aan een volkslied, gezien de lage populariteit van een hymne in ons land. Voor een Waas equivalent van een stadsdichter voel ik dan wel weer wat, maar dit terzijde. Wat vinden we verder nog in het kookboek der nationalisten? Een oud verhaal doet het altijd goed. In Georgië is dat een 12de-eeuws heldenverhaal, de Guldensporenslag is het Vlaamse equivalent en Van den vos Reynaerde helpt ons Waaslander voelen. Een nationale feestdag, of nog beter feestdagen, is ook populair, in Turkmenistan is er zelfs een paardenrennendag en een nationale meloendag (Smith et al., 1998). Tja, dan voelt iedereen zich toch verbonden met zijn land of streek. Maar het is in de eerste plaats een vlag, een logo dat inspiratie bracht. En dit brengt ons bij de laatste stelling: ‘Het Waasland, dat is een kaart’.

HET WAASLAND, DAT IS EEN KAART

Het Waasland heeft iets met kaarten, althans toch met één cartograaf die een plaats heeft verworven in de *Wase hall of fame*, Gerardus Mercator. Al zal die niet zoveel herinneringen hebben aan zijn verblijf hier, en zeker geen goede herinneringen aan zijn gevangenschap (Crane, 2003). Vermoedelijk kan Duisburg met meer reden Mercator claimen dan het Waasland. Maar we kunnen ons wel gelukkig prijzen dat Mercator het ook niet altijd gemakkelijk gehad heeft in Antwerpen en Leuven. Deze steden kunnen de 16de-eeuwse geleerde dus ook niet exclusief opeisen. Maar identiteit en historische correctheid gaan zelden goed samen. We mogen dus om romantische redenen wel vermelden dat Mercator hier geboren is. Voorts zorgen het Mercatormuseum en de boeiende lezingen die er worden gegeven, er voor dat we ons verbonden voelen met de 16de eeuw en de kaarten die toen geproduceerd zijn. Misschien is een vierde stelling dan wel op zijn plaats: ‘het Waasland, dat is een museum’.

Benedict Anderson (1996), één van de grote namen als het aankomt op onderzoek over identiteitsvorming en nationalisme, heeft het ook

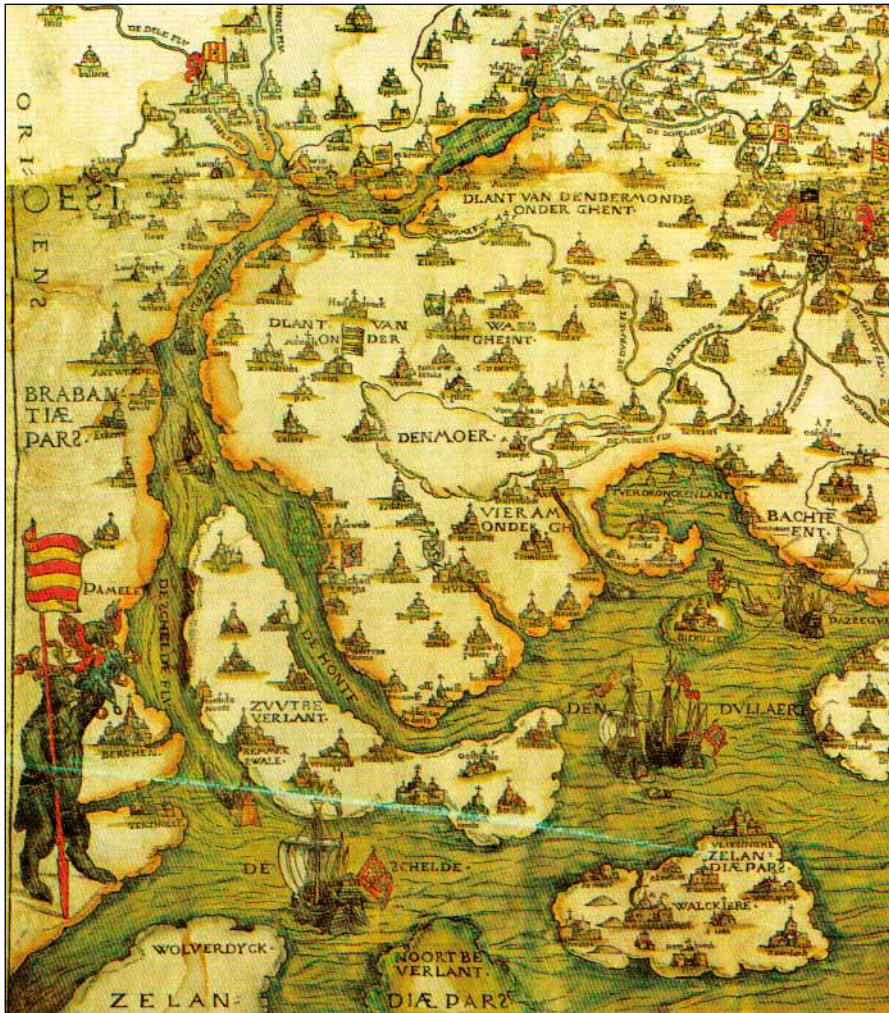
over de rol van een museum, zij het dan vooral over de functie die een museum heeft bij het creëren van een beeld over een (koloniale) staat. Het museum doet dan vooral dienst als een instituut dat een geromantiseerd beeld van het verleden moet ophangen. Daarnaast noemt Anderson twee andere instrumenten. Het eerste is de volkstelling, deze moet een beeld geven van de bevolking die door de staat geregeerd wordt. Maar omdat het me ietwat vreemd lijkt om te pleiten voor een Wase volkstelling als bron van identiteit, zeker na het afschaffen van de Belgische volkstelling, ga ik over naar het derde iets dat mee de identiteit moest vormen. En u voelt het al van kilometers ver aankomen, het is inderdaad de kaart die naast het museum en de volkstelling moest zorgen voor een identiteit.

Verskillende types kaarten werden en worden gebruikt door de heersende machten. Historische kaarten moesten aantonen dat de huidige (nieuwe) staat gewoon de voortzetting is van iets dat al eeuwenlang bestaat. Kaarten met een overvloed aan data zijn dan weer een soort van volkstelling en geven aan welke rijkdommen en gebieden behoren tot de staat. Tot slot is er de map-as-logo. Daarbij staan de grenzen centraal, elk land of regio is een puzzelstuk en de vorm van dit puzzelstukje kennen we dikwijls doordat het als logo gebruikt is. In het Zaïre van Mobutu werd een kaart van het land als symbool gebruikt op vlaggen. De Cypriotische vlag is eigenlijk weinig meer dan een kaart van het eiland, met twee olijftakken eronder. In eigen land zal het wel geen toeval zijn dat de infrastructuurbeheerder van onze spoorwegen, Infrabel, een kaart van België in haar logo draagt.

Als zelfs gebieden waar geen wereldberoemde cartograaf geboren is een kaart gebruiken om hun identiteit te benadrukken, waarom dan het Waasland niet? Een reden zou kunnen zijn dat de grenzen van het Waasland niet exact vastliggen. Het Waasland kan zowel het kleine gebied met de bolle akkers zijn, alles wat op de cuesta ligt, of het werkingsgebied van de Intercommunale. De stelling 'het Waasland, dat is de intercommunale' indachtig, zouden we het Waasland kunnen beperken tot het werkingsgebied van Interwaas. Maar echt herkenbaar is deze grens niet, en ik weet niet of de grens even 'sexy' is als die van de Franse hexagone zoals we die terugvinden naast de nummerplaat van vele zuiderburen, of de evenzeer tot de ver-

beelding sprekende Italiaanse laars. En vergeten we daarbij niet de kritiek op kaarten die te zeer de nadruk leggen op grenzen, deze vergeten immers wat er binnen die grenzen ligt. Het Waasland, dat zijn immers de steden en gemeenten, de industrieterreinen, de natuurgebieden en, waarom ook niet, de wegen. Maar één ding is het Waasland niet, een grenslijntje.

Uit voorgaande kunnen we besluiten dat we het Waasland en de Wase identiteit misschien best uitdrukken in een kaart in plaats van

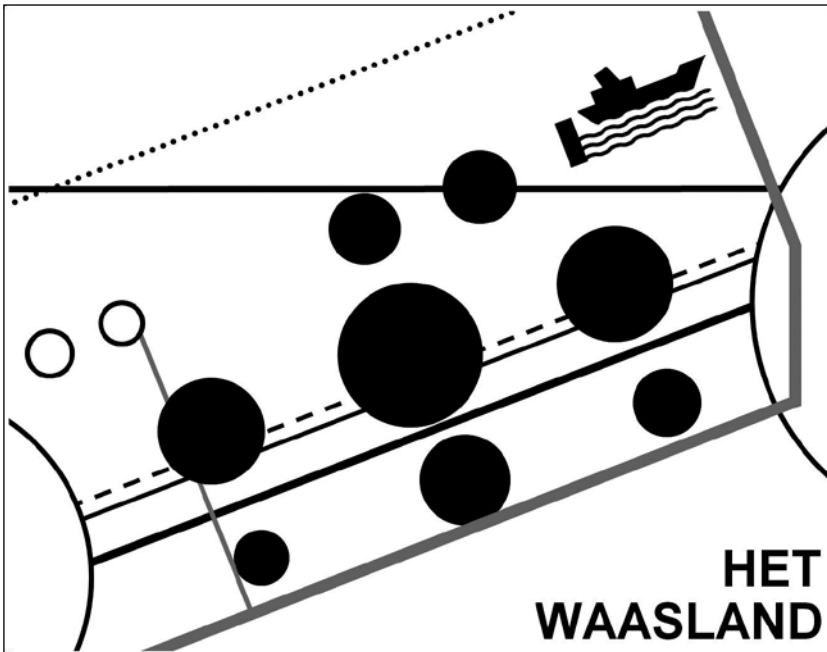
Het Waasland op de 'Charte van Vlaenderen' (detail)

in een essay. In lijn met de beschouwingen van Anderson heb ik ooit een kopie van de eerste kaart van het Waasland meegekregen na een lezing in een Museum, 'de Charte van Vlaenderen' van Pieter van der Beke uit 1538. Ik ben gefascineerd door oude kaarten, en een bezoek aan het Mercatormuseum is ook voor mij puur genieten, maar een oude kaart als symbool voor het Waasland is toch iets van het goede te veel. Als Waaslanders mogen we immers niet vergeten naar de toekomst te kijken, weliswaar zonder ons rijk verleden te verloochenen. Om tot een kaart te komen die ook als logo kan dienen, kunnen we ook geen gebruik maken van het werk van Mercator, die ondanks zijn grote verdiensten (en mijn bewondering), toch wel heel veel details op kaart weergeeft. Doel is dus een meer gestileerde kaart. Maar toch ook weer geen kaart die de grenzen gestileerd weergeeft. Het moet over de inhoud gaan, niet over de lijn die eromheen ligt. Op basis van deze bedenkingen kwam ik terecht bij de chorematica.

De chorematica is ontwikkeld door Roger Brunet (1987), als een alternatief voor de traditionele, beschrijvende cartografie. De meeste kaarten zijn immers een soort van catalogi, ze geven een overdaad aan gegevens weer in een ruimtelijk vlak. Ook Mercator en zijn tijdgenoten leden aan een cartografisch horror vacui. Dergelijke cataloguskaarten geven echter niet echt de essentie weer, ze proppen slechts zo veel mogelijk data in een blad. De chorematica gaat daarentegen voluit voor de generalisatie en houdt enkel de belangrijke, echt essentiële elementen over. Het is dus de cartografische vertaling van de *less is more* filosofie. Choreemkaarten gebruiken basisvormen als lijnen, cirkels, vierkanten en zeshoeken in plaats van elke knik in een grens weer te geven. Het maakt immers niet uit welke vreemde kronkels de grens van bijvoorbeeld het Waasland maakt, de essentie kan even goed weergegeven worden met eenvoudige geometrische figuren. Frankrijk is een zeshoek, België een driehoek, een weg is een lijn, en een stad is een cirkel, al de rest is overbodig. De choremenmethodologie wenst immers de nadruk te leggen op het in kaart brengen van evoluties, relaties en netwerken (Brunet, 1987; De Maeyer, 2008).

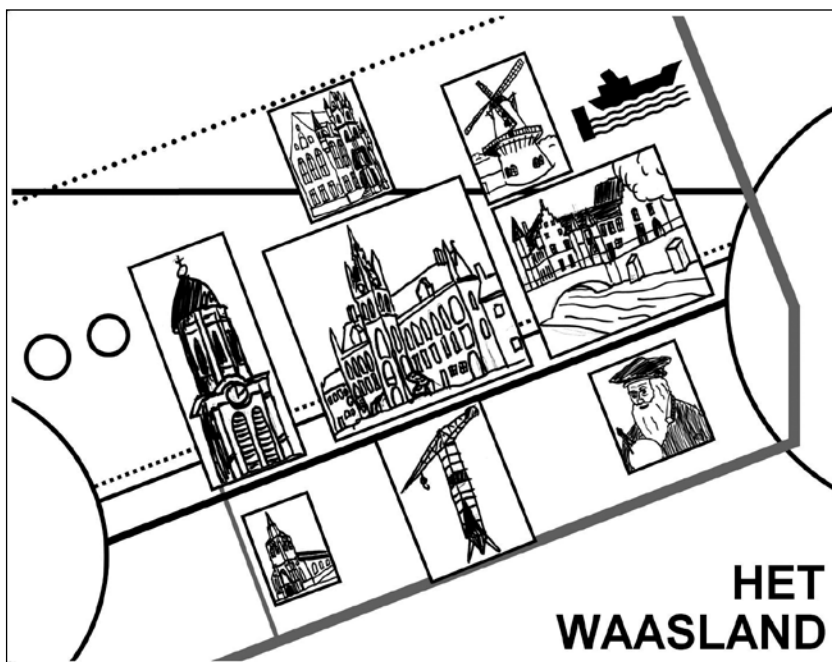
En wat tekenen we nu op die kaart? Ten eerste drie wegen en een spoorlijn. Al relativeerden we eerder het belang van deze infrastruc-

turen, ze blijven een essentieel onderdeel van de ruimtelijke structuur van het Waasland. Naast deze vier lijninfrastructuren, die geheel in overeenstemming met de hierboven geschetste principes eenvoudigweg als rechte lijnen worden voorgesteld, beelden we ook de Schelde, de Durme en de Belgisch-Nederlandse grens af omdat ze duidelijke oriëntatieassen zijn. Maar het belangrijkste zijn de gemeenten en steden. Het is daar dat men leeft, werkt, ontspant,... Vandaar dat de gemeenten die deel uitmaken van Interwaas als grote cirkels worden weergegeven. Omdat het Waasland geen eiland is, tonen we ook enkele plekken daarbuiten. De agglomeraties Gent en Antwerpen zijn nu eenmaal te groot en te belangrijk om te negeren, en zonder deze burens zou het Waasland het Waasland niet zijn. Tot slot worden in de lege ruimte in het noordwesten Moerbeke en Wachtebeke geplaatst. En omdat de Waaslandhaven te groot is om te negeren, siera een havensymbool de noordoostelijke hoek. Voorts nog iets over de oriëntatie van de lijnen. De schuine lijnen maken het geheel wat speelser, en geeft deze opwaartse lijn niet een indruk van vooruitgang en groei? Oordeel zelf over het resultaat dat u kan terugvinden in Figuur 1.

Figuur 1: Basiskaart van het Waasland

De kaart van het Waasland in Figuur 1 is een basiskaart die zowat elke niet-digibeeet kan produceren in software als word of powerpoint. Naargelang het thema kunnen elementen worden toegevoegd. Bij wijze van voorbeeld hebben we ook een 'erfgoed'-versie gemaakt (Figuur 2). Hierbij zijn de gemeenten van Interwaas geen cirkels, maar rechthoeken met een stukje 'erfgoed' in. De keuze is louter arbitrair; van kerken (Lokeren en Waasmunster), gemeentehuizen (Stekene en Sint-Niklaas), over een molen (Sint-Gillis-Waas) en een kasteel (Beveren) tot een stuk industrieel erfgoed (Temse) en een historische figuur (Kruibeke). Net zoals in de basiskaart, reflecteert de verhouding tussen de oppervlakte van de symbolen, het inwoneraantal van de gemeenten.

Figuur 2: Erfgoedkaart van het Waasland

TOT SLOT

De Erfgoedcel Waasland is op zoek naar de Wase identiteit, maar is zich bewust van de risico's die aan dergelijke zoektocht verbonden zijn. In hun foldertje *Wase identiteit!?* lezen we dan ook: "Of is een Wase identiteit slechts een lege doos? Wat is de zin of onzin van het

denken in termen van ‘regionale identiteit’ in een mondiale samenleving?”. Dienovereenkomstig zijn we in dit essay gestart met enkele kritische bedenkingen rond ‘de ‘echte’ grenzen van het Waasland’, maar we hebben toch geoordeeld dat we mits enige nuance wel enkele stellingen omtrent de identiteit van het Waasland konden bediscussiëren. Volgende uitspraken kwamen achtereenvolgens aan bod: ‘Het Waasland, dat zijn drie wegen en een spoorlijn’, ‘Het Waasland, dat is de Intercommunale’ en ‘Het Waasland is een kaart’. Vooral het laatste idee leek ons wel wat. Enerzijds is het een knipoog naar het Waas icoon Mercator, anderzijds hebben we getracht om het een moderne invulling te geven. Moeten we immers niet in de eerste plaats naar de toekomst kijken? En om het helemaal hedendaags te maken, hebben we er voor geopteerd om een kaart te maken die iedereen met wat huis-, tuin- en keukensoftware zelf kan produceren en aanpassen. Zo kunnen we het debat omtrent de identiteit van het Waasland voeren met kaarten in plaats van met essays. Al zal wat verklarende tekst noodzakelijk blijven, gooi dit en andere essays dus niet zomaar weg.

REFERENTIES

- Anderson B., *Imagined Communities – Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised edition.* Verso, London 1996.
- Brunet R., *La carte, mode d'emploi*, Fayard/Reclus, Paris 1987.
- Crane, N., *Mercator - De man die de aarde in kaart bracht*, Ambo/Anthos, Amsterdam 2003.
- De Maeyer Ph., *Cartografie*, Academia Press, Ghent 2008.
- Foucher M., *Fronts et frontières – Un tour du monde géopolitique*, Fayard, Paris 1991.
- Guichonnet P. & Raffestin C., *Géographie des frontières*, Presses Universitaires de France, Vendôme 1974.
- Mellor, R.E.H., *Nation, State, and Territory - A Political Geography*. Routledge, London-New York 1989.
- Renard J.P., Considère S., Dewapenaere C., Picouet P., & Pruvost A. *Le géographe et les frontières*, in Renard J.P. (ed.) *Le géographe et les frontières*, L'Harmattan, Paris 1997, blz. 27-74.
- Smith G., Law V., Wilson A., Bohr A. & Allworth E., *Nation-building in the Post-Soviet Borderlands - The Politics of National Identities*, Cambridge University Press, Cambridge 1998.

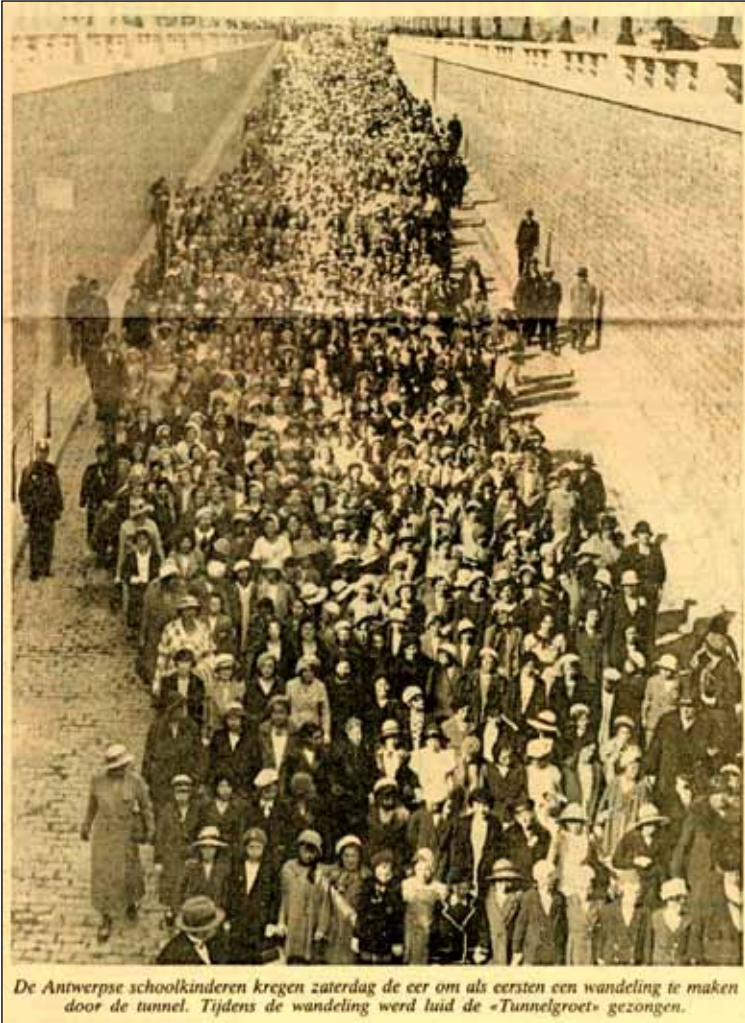
Wouter VLOEBERGH

Als de Wazenaren niet bestonden, moesten ze worden uitgevonden

Een bespiegeld opstel over een streek en haar bewoners

Waasland, Land van Waas,... Ruim vier decennia geleden had ik er nog nauwelijks van gehoord. *Over 't water*, daar wezen we vanuit de omgeving van de Seefhoek en van aan de Dikke Mee in Antwerpen met de vinger naar, het leek maar iets vies, iets vreemds, iets akeligs. Bovendien lag het Land van Waas eerder verweg, had ik horen zeggen. Daar vandaan, van straatdorp Beveren (-Waas/Waes) was onze werkster, wier echtgenoot aan de Dokken travakte. Nee, daar kwam je niet, noch in de polder noch in die boerendorpen. Daar leefden en spraken ze *ànders*, waren ze opgetrokken uit vodden of klei, hadden ze geen 'manieren'. 't Was dus *iets aparts*, die streek. Toen m'n zus, heel jong nog, voor haar gezondheid (de 'frisse buitenlucht' weetjewe) herhaaldelijk zou gaan logeren in Tielrode, op aangeven van m'n grootvader die in plakhout marchandeerde, was een bezoek aan de kleine hofstee bij de Durme bijna een dagreis ver, helemaal de *konijnenpijp* door, waar je met de wagen moest aanschuiven bij de tolhokjes. Wist ik veel dat die vernuftige constructie van Franki officieel de *Waaslandtunnel* heette. En tolhokjes plaats je toch langs grenzen en grensposten, niet?

Met opa en z'n gammele Peugeot bezochten we ook klanten in Sint-Niklaas, een bizarre en op het eerste gezicht danig proletarische *vlek*. In een woonst langs een straat die ik later als 't Brugsken of misschien zelfs Tereken zou identificeren, werden we aan tafel genood. We peuzelden er de malse biefstek-friet met onze vingers op. Even exotisch/primitief ging het er toe in Tielrode, al vond ik het wel leuk toeven en ravotten in de Durmemeezen, in gezelschap van krawietelende *pielewuiters*. En toen het kermis was mocht ik duizelingwekkend schommelen in een *biezabijs*. Als we braaf waren stoppen Benoni of *Sarremijn* (Germaine) ons zowaar soms een heerlijk

De Waaslandtunnel bij de openstelling in op 10 september 1933 (Gazet van Antwerpen, Jaarkrant 1933 – Bibliotheca Wasiana)

pielekekaat toe, dat we likkebaardend verorberden. Maar te lang door regen en wind lopen kon niet, of we zaten opgescheept met een *sneuvering*.

In 1969 leerde ik Rita kennen, dochter van een kleine nijveraar uit de stad van de *bonnetterie*. M'n collega's van het grote expeditiekantoor-annex rederij bestempelden haar als *een blom uit de Tuin van Vlaanderen*, wat me nogal bucolisch én burlesk overkwam. Daar zou

ik gaan wonen, in de *hoofdstad* van het Waasland (elke regio heeft haar hiërarchie...), een paar straten van voedingsbedrijf *Waeslandia* vandaan. En van de slagerswinkel waar ene Tom Lanoye opgroeide. Waeslandia, tot dan toe bracht ik die naam in verband met een niet zo hoog gekwoteerde voetbalploeg uit Burcht aan de Schelde. Meer kende ik toen nog niet van deze kennelijk *nog te ontginnen streek* ten westen van de metropool, zoals de pagadders en andere sinjoren enigszins grootsprakerig en vooral dikkenekkerig hun thuisstad noemden.

Kort na ons trouwfeest vestigden we ons op Heimolen, voorwaar het hoogste punt van het stadje Sint-Niklaas, in een derhalve niet aan overstromingsgevaar blootgesteld pand. Inmiddels had ik me een paar ronduit komische woorden eigengemaakt: schoonvader had het over de *wjeir* die dringend gesnoeid moest worden, de jongelui gingen met hun *kannasjeir* naar school en soms noemde m'n kersverse vrouw me haar *oekedoeleken*. Ik voelde me maar een onnozele *al-lochtoon* tussen al die 'native speakers'. De helft van onze kennissen heetten Omer, sommigen ook Wernèr, op z'n Frans uitgesproken. Of Sjef, een verbastering van het vertrouwde Jef.

VAN ISOLATIE VIA INTEGRATIE NAAR ADORATIE

Om mezelf zo goed mogelijk te *integreren* begon ik verwoed te lezen in boeken en publicaties over de streek. Ze lagen te grabbel in de openbare bibliotheek aan de Sint-Niklase Grote Markt, gevestigd in een pand dat blijkbaar, eeuwen eerder, als gevangenis dienst had gedaan. De kennismaking met het Land van Waas of het Waasland (je gebruikte nu eens de ene, dan weer de andere benaming, niemand scheen te weten welke precies de juiste term was) viel mee. Dieper, veel dieper begon ik in de historie van de streek (de *regio*, zegden ze nadien) te duiken en te delven. Het werd een ware openbaring. Ene Sint-Usmarus zou de Waaslanders (de *Wazenaren*, benadrukte later de toeristische goeroe André Van der Veken) tot het christelijke geloof hebben bekeerd, Johanna van Constantinopel schonk in de dertiende eeuw een aantal parochies, apanagedorpen en vrijpolders een keure, en ooit werden, door oordeelkundige bemesting, de *woestijnen* omgetoverd tot tuinen en gaarden. Het middelnederlandse

waze stond voor drassige grond, slijk volgens de Teutonen, *vasa* in 't Latijn. Een ronduit *woest*, dus ruw gebied, hoe zachtaardig m'n burens, kennissen en familieleden ook waren. Een *zoet* of een *zout* land? De sluwe Reinaert/Reynaert maakte zich daar geen zorgen om. Maar al bij al toch een slijkerig en moerassig gebied. Waar ooit een *forestum wasda* zou zijn geweest, een immens bos, veel ruimer dan De Stropers van vandaag.

Min of meer raakte ik vertrouwd met de *bolle akkers*, de als Wase *cuesta* aangeduide heuvelrug in Tielrode, Elversele en Waasmunster, de moeren en turfbanken, de canadapopulieren, de Wase *raap* op een veld van keel (rood) in het wapenschild. Geleidelijk aan doemde voor me een heel magisch beeld van mijn woonstreek op, de 'perceptie' –zoals ze dat later zouden noemen– was ronduit mythisch, het boeide en intrigeerde me. Dat was dus het Waasland/Land van Waas, een (één) eeuwenlang grotendeels *geïsoleerd* gebied dat geprangd lag tussen Schelde en Durme, ver genoeg van de oprukkende industrie, en ooit nog de *Lusthof van Vlaanderen* genoemd. Een streek met heel typische, *eigen aardigheden*.

Toen ik in 1974 door een drukkerij-uitgeverij uit Dendermonde werd aangezocht om van wal te steken met een volwaardig *Waas weekblad*, De Voorpost, had ik de smaak volop te pakken. Op m'n identiteitskaart (paspoort, zeiden ze toen) stond nét niet Waaslander, en ik had zowaar de heimweevolle grootdichter Anton van Wilderode ontdekt, wist hoe bedreigd de lieden op Linkeroever (de *Wase Scheldeoever*) zich voelden door de annexatiedrang van mijn Antwerpen van toen, en ik had ook almaar meer voeling met de *autochtone* bevolking. Sympathieke mensen bleken dat, mannen en vrouwen zoals ik, arbeiders, bedienden en zelfstandigen, boeren soms, ambachtelijk wroetend op de akker en in hun boomgaard, maar écht niet in grotten of spelonken residerend.

Hoever, vertrekkend vanuit het redactielokaal in Sint-Niklaas, zou de horizon van dat nieuwe Wase weekblad reiken? Louis De Lentdecker, topverslaggever en adviseur van de uitgever, gooide er met z'n pet naar en wees Sint-Pauwels en Beveren-centrum als limieten aan. Dat kón dus niet, vond ik, je snijdt een dorp toch niet ongestraft van z'n natuurlijke hinterland af: Beveren plus de polderdor-

pen dus, en de molen van Sint-Pauwels wickte wel tot aan de Nederlandse grens, in De Klinge. Ook had ik uit min of meer geleerde boeken onthouden dat het Land van Waas ‘officieel’ 32 gemeenten uit het pre-fusietijdperk omvatte: de 28 van het arrondissement Sint-Niklaas, plus Waasmunster, Moerbeke (-Waas uiteraard) en de begin twintigste eeuw uit Oost-Vlaanderen losgewrongen kerkdorpen Burcht en Zwijndrecht in het bisdom Gent. Op dat hele, omvangrijke *wingewest* mikte ik, daar –en niet verderop- recruteerde ik medewerkers-correspondenten en fotografen, daar zouden we ‘verschijnen’. We zaten wel duidelijk in het vaarwater van dat andere blad, gevestigde waarde Het Vrije Waasland, maar dat derde niet. Pakweg vijftien jaar lang zouden we het uitzingen, primeurs lanceren, melden dat het vijf voor twaalf was voor de trotse Boelwerf, de teloorgang van metaalgigant Nobels-Peelman meemaken, vertellen hoe de *Waaslandhaven* –alweer een nieuw begrip- zich ontwikkelde terwijl het onooglijke Scheldedorpje Doel leegliep. Want ook daar, dichtbij de blokken van Linkeroever (*Antwerpen-Waas* volgens Bert Peleman) en het gracieuze meer Galgenweel, woonden er Wazenaars of Waaslanders, hoe sterk de Antwerpse olievlek ook uitvloeide.

M’n ‘integratie’ in deze ooit ‘onherbergzame’ streek reikte zover dat m’n Antwerpse tongval enigermate wegsleet. Cartograaf Mercator leerde ik kennen, een van origine Rupelmondenaar die meer Duitser dan Wazenaar was. En Reinaert natuurlijk, een schalkse ruiter met een veel grotere uitstraling dan de later zo gevreesde, ongrijpbare *Waaslandwolf*. In het ‘ambachtelijk weekend’ van het Waasland verdiepte ik me, de massaspektakels in onder meer Kallo en Stekene hielden me in hun ban, bij imposante kastelen als Blauwendael, Cortewalle of Wissekerke stond ik nostalgisch te dromen. Typisch Wase burchten me dunkt, maar wat is zo’n *aanvoelen* of impressie waard?

‘VREEMDE’ CRITERIA EN INVALSHOEKEN

In m’n bij uitstek ‘Wase’ journalistieke periode rijpte het idee om ooit een heuse *Encyclopedie van het Land van Waas* uit te geven. Een groots opgezet, bijna megalomaan project over mensen en verenigingen, gebouwen, landschappen en industrieterreinen, over steden, dorpen en gehuchten in deze streek, bedrijven, waterlopen, kerken

en kapelletjes, molens, markante boerderijen, over kunst en cultuur, politiek ook. Hoe nijver ik ook materiaal verzamelde op een karrenvracht fiches, het zou er nooit van komen. De doelgroep leek me wel aantrekkelijk en makkelijk af te bakenen: de *Waaslanders*, in het gebied tussen Schelde, Durme en de Nederlandse grens geboren en getogen burgers en buitenlui, of uit de regio afkomstige en elders verzeilde mensen, of nieuwbakken Wazenaren die zich geleidelijk aan Waaslander begonnen te voelen. Maar encyclopedieën zijn grotendeels achterhaald in deze digitale tijd, zoekmachines als Google maken het speuren in vuistdikke boeken welhaast overbodig. En bovendien moest ik dan al m'n materiaal nog op de computer overbrengen, zeg maar intikken, onbegonnen werk.

Wel liet ik me toen verleiden tot het, op m'n eentje of met de gewaardeerde medewerking van specialisten, samenstellen van 'Waas' geïnspireerde publicaties over de (geschiedenis van de) geschreven pers in het Waasland en de Wase markten, en stoomde ik zowaar ook een toeristische gids van de regio klaar. Nee, bij het afbakenen van de Wase grenzen en contouren deed ik er géén gooi naar, maar bleef de min of meer wetenschappelijke stelling (ik hou niet van voetnoten) getrouw dat het Land van Waas de gemeenten uit het administratieve arrondissement omvat, plus Burcht, Zwijndrecht, Moerbeke en Waasmunster. Sommige Hammenaren verweten me dat ik ze buitenspel had gezet, maar dat klopt niet, want de wuitensgemeente is sociaaleconomisch én historisch afgestemd op Dendermonde en hooguit een paar vierkante meter, langs 'onze' kant van de Durme, aan de Koolputten en de Mirabrug, zou je als Waas kunnen omschrijven. Daar heb je nog zo'n invalshoek of criterium : de *sociaaleconomische samenhang* of *sociologische kenmerken* van een streek. Is het Land van Waas één sociaaleconomische entiteit? Niet dat wij hier, in tegenstelling tot metropool Antwerpen, in lemen hutten of atypische paalwoningen onderdak vinden, maar eeuwenlang was dit toch een (één) bij uitstek *landelijke, agrarische* streek, de voorbije decennia evenwel geleidelijk aan ingepalmd door (soms 'vijandige', zoals de Antwerpse haven) 'volksvreemde' industrie. Maar zelfs in de twintigste eeuw bloeiden bij ons heel specifiek Wase ambachten op: de klompen- en mandenmakerij in een groot deel van het Waasland, de hoedenmakerij in Lokeren, de steenbakkerijen, de breigoednijverheid in Sint-Niklaas. Pendelen naar werkplekken in meer

gefortuneerde regio's –we hadden ooit de reputatie een 'achterlijke' gouw te zijn- deden we massaal, vooral de haven op de Antwerpse rechteroever en de Gentse kanaalzone bleken in trek. Binnen die context is onze haat-liefdeverhouding met de Antwerpse havenbonzen een geval apart: terwijl we ons met hand en tand bleven verzetten tegen de Antwerpse annexatiedrift op de *Wase Scheldeoever*, de onze dus – want een haven kan je niet in een 'carcan' opsluiten-, en moord en brand schreeuwden omdat onze polderdorpen verzopen, en verkwanseld en vernield werden, brengt uitgerekend de expansie van de Antwerpse haven welvaart voor velen, brood op de plank dus. Het eertijds in grote mate 'achterlijke' Beveren van Julien van Remoortere –die zelf naar West-Vlaanderen uitweek- ademt in grote mate wereldwijde containerlucht.

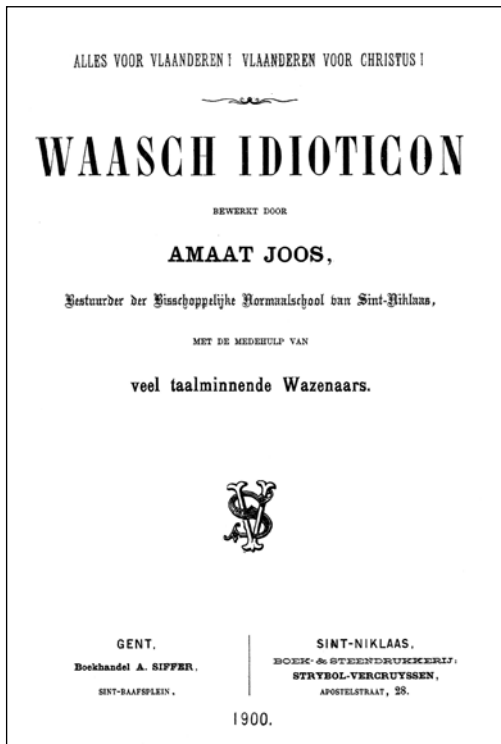
Over Beveren gesproken. Die almaar in bevolkingsaantal groeiende achtdorpengemeente raakte de voorbije vijftig jaar vooral door het voetbal bekend: in het legendarische stadion van Free Thielemans (de Freethiel) speelden zich herhaaldelijk heroïsche soccerduels af, met vaak nationale impact en internationale allure. Nadat de club van Jean Janssens, Wilfried van Moer en Jean-Marie Pfaff weggeschrompeld was tot net iets meer dan provinciaal niveau, fuseerde ze met een ploeg uit Sint-Niklaas: ze heet vandaag *Waasland Beveren*. Daar heb je die 'vermaledijde' Wase identiteit weer, een mix van *regionaal nationaliteitsbesef, chauvinisme en lokale samenhangigheid*. De voetbalcollega's uit Lokeren-Daknam, in het Wase westen (bijna schreef ik: het Wilde Westen) zochten al veel eerder naar schaalvergroting en gingen Lokeren Oost-Vlaanderen heten. Niet dat de Durmestad niet tot het Land van Waas zou behoren, integendeel, maar de Wase identiteit is er kennelijk iets minder sterk ontwikkeld dan aan de oostkant.

Ontelbaar bijna zijn de verenigingen en ondernemingen in héél de regio die Waas of Waasland in hun naam schreven, om hun eigenheid of origine of hun volksverbondenheid te benadrukken. Dat kan niet anders dan duiden op een *historisch gegroeide en verrukkelijk gekoesterde Wase identiteit*, veel sterker dan de Belgische of zelfs Vlaamse. Van de in 1763 gestichte textiel fabriek Waesland in Sint-Niklaas tot recreatiedomein Waesmeer in Tielrode, van de Wase Kunstkring tot het Waeslandia Kamerorkest, van de Waassche Volksbank en de Waassche Middenstandsbank tot regiokranten De Wase Klok,

De Wase Koerier en Het Vrije Waasland, van Atletiekclub Waasland tot streekvervoerbedrijf Waaslandia, om van de Waaslandhavens nog te zwijgen. Zo'n benaming zegt waar het op staat en schept meteen een *band*. Minder officieel, maar daarom niet minder leuk is de roepnaam die de Chemin de Fer du Pays de Waes, de in 1843 aangelegde spoorlijn Antwerpen-Gent, toebedeeld kreeg door het veelal Fransonkundige volk: *Pietje Waes*. Een eerder betuttelende, maar toch sympathieke en zowaar stomende benaming die wijst op onze gemeenschappelijke Wase *roots*.

DE TAAL IS GANS HET WASE VOLK

Bestaat er één overal in het Land van Waas gesproken *taal*, naast het algemeen Nederlands natuurlijk? In 1900 verscheen bij Strybol-Vercruyssen in Sint-Niklaas het omvangrijke boekwerk van de in Hamme (géén Waasland) geboren en in het Land van Waas volop actieve kanunnik Amaat Joos: *Waasch Idioticon*.

Voorblad van Amaat Joos' *Waasch Idioticon* uit 1900

Het was een indrukwekkende alfabetische inventaris van woorden en uitdrukkingen die de Wazenaren toen in de mond namen en ook nu nog veelvuldig worden gebruikt. Een ‘kalme’ spraak, aldus de auteur. En een taal met talloze schakeringen, al naargelang in welk dorp je bent verzeild. In onze regio aten ze, meer dan honderd jaar geleden en zelfs nu nog, dolgraag *pomkoek*, wandel(d)en meneer en mevrouw *hulder* huis binnen, en gingen/gaan we niet op zwier maar wel *op marode*. Met deze volkse spraak kom je ook nu nog weg van Kettermuit tot Luitentuit, van Gaverland tot Eksaarde. Het verwaagt almaar meer, dat charmante dialect, zoals alle streektalen in Vlaanderen en elders. Maar dat in heel wat steden, dorpen, gehuchten en parochies in het Land van Waas een heel eigen en welhaast *gemeenschappelijke woordenschat* werd en wordt gehanteerd, is toch ook een aanduiding (geen ‘bewijs’ natuurlijk) van het bestaan van een Wase identiteit.

De regionale pagina’s van de algemeen-Vlaamse krant die ik bij m’n vriendin Micheline in Zele zo nu en dan inkijk, dragen de hoofding ‘editie Waasland’. Een allicht opportunistisch-commerciële goocheltruuk die een loopje neemt met de realiteit, want tot vlakbij het Donkmeer heeft het Land van Waas uiteraard nooit bereikt. Om allerlei redenen – ook al voor het gemak en de marketing wellicht- nestelde zelfs toeristisch Wachtebeke zich bij het Land van Waas, wat al evenmin klopt. Wél kan je met grote kans op zekerheid aannemen dat de stamboom van mensen die met de familienaam *Waes* of *Van Waes* door het leven gaan, opklimt tot diep in onze streek, ook al woont die persoon of familie al lang niet meer in ’t soete lant. Mogen zij zich nog Wazenaren noemen? In principe niet, nee. Maar wie houdt ze tegen? Dichter Jan Verammen mocht dan al in Temse geboren zijn, de rest van zijn leven sleet hij elders. En de in Sint-Niklaas geboren CVP-politicus Robert Houben week ook uit naar ‘verweg’. Toch catalogeren wij ze onder de noemer ‘Waaslanders’, gewoon omdat ze ‘ergens’ nog een ‘link’ hebben/hadden met deze streek. En wie zoals ikzelf z’n jeugd doorbracht in Antwerpen, maar al ‘kweetniehoelang’ in Sint-Niklaas woont, heeft ook recht op een Wase identiteit, niet? Iets moeilijker wordt het met iemand als voetbalcoach Urbain Braems uit Zottegem, die lange tijd in ’t Land van Waas aan de slag was: een hâlve Waaslander, allicht.

VANUIT HET ONGERIJMDE...

Als identiteit (ook) betekent: *anders zijn dan anderen*, -en het Land van Waas en de Wazenaren verschillen duidelijk van hun burenen en van andere streken/volkeren-, dan is deze regio en zijn haar mensen *beslist een geval apart*.

Maar het blijft wel lieflijk en charmant *nattevingerwerk*, die poging tot omschrijving of duiding van de Wase identiteit. Er zijn historische, culturele, sociaaleconomische, wetenschappelijke en taalkundige 'houvasten' zàt om gewag te kunnen maken van dergelijke 'eigenheid', dat anders zijn. Die specificiteit 'profileert' zich dus binnen min of meer afgebakende contouren en heeft enkele opvallende eigenschappen, *eigen aardigheden* als het ware. Nooit was deze streek overigens een politieke entiteit, een 'deelstaat' of zo, al vormt het Waasland wel een 'deel van de staat' België én van het Vlaamse Gewest, en dat zijn zélf trouwens veel meer gekunstelde entiteiten dan het organisch gegroeide Land van Waas. Onze Wase 'identiteit' is een soort *etnische identificatie* op grond van eigen gewoonten en gebruiken, maar dit 'verrukkelijk isolement' of 'nationaliteitsbesef' hoeft helemaal niet als 'enggeestig' te worden bestempeld. De Wase identiteit staat niét haaks op de vandaag zo hooggeprezen 'multiculturaliteit'. Het is immers niet omdat we deze regio en haar bevolking *koesteren*, dat we ons krampachtig zouden opsluiten in die 'eigenheid'.

Zoveel vermoedens, veronderstellingen en banden eigenlijk dat je omzeggens *vanuit het ongerijmde* bewijzen kan dat die identiteit bestaat. Bovendien speelde het Land van Waas, met zijn pakweg tweehonderdduizend bewoners, aan het eind van de twintigste eeuw zijn eerder bedenkelijke aura van achtergebleven gebied geleidelijk aan kwijt, zodat je vandaag als Wazenaar haast met fierheid praat over je afkomst of woonplek tussen Durme en Schelde: je gaat er prat op en wordt niet meer met de nek aangekeken of als *boerke* bekeken, integendeel.

Als het Land van Waas en de Waaslanders/Wazenaren niet bestonden, dan moesten ze worden uitgevonden.

OVER DE AUTEURS

Bart Ooghe (°1980) studeerde in 2002 af als archeoloog aan de Universiteit Gent, waar hij in 2007 ook een doctoraat behaalde rond reiscultuur en landschapsgeschiedenis. Sinds 1 augustus 2009 werkt hij als erfgoedconsulent bij de Erfgoedcel Waasland.

Paul De Schepper (°1963) is gegradueerde in de orthopedagogie (vormingsleergang voor sociaal en pedagogisch werk Gent). Hij is sinds 1985 werkzaam in het Dienstverleningscentrum Sint-Jozef te Antwerpen als begeleider van jongeren met een meervoudige handicap.

Filip Reyniers (°1981) studeerde rechten (kandidaturen) en geschiedenis aan de KU Leuven en defensiestudies aan het Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie. Hij werkt voor Amnesty International, waar hij actief is rond activisme en wapenhandel. Als historicus werkte hij mee aan verschillende projecten rond mondelinge geschiedenis, o.m. Westerbuurt Vertelt (Sint-Niklaas) en François Musin (Antwerpen).

Thomas Vanoutrive (°1980) studeerde geografie en ruimtelijke planning aan de Universiteit Gent, waarna hij aan de slag ging als specialist ruimtelijke ordening en milieu bij het Antwerpse Havenbedrijf. Na een vijftal jaar keerde hij terug naar de universiteit waar hij in 2010 een dubbeldoctoraat verdedigde in de geografie (UGent) en de toegepaste economische wetenschappen (Universiteit Antwerpen). Momenteel is hij als onderzoeker verbonden aan het Departement Transport en Ruimtelijke Economie van de Universiteit Antwerpen.

Wouter Vloebergh (°1946) is regent Germaanse talen en studeerde ook economie. Hij was redacteur van *Z.O. magazine*, het zakenblad van zelfstandigenorganisatie UNIZO en reporter ('senior writer') voor *Elektro Visie*, het vakblad van de bij UNIZO aangesloten federatie Nelectra. Hij was ook beroepsjournalist en redactiewoordelijke bij de regionale weekbladen *De Voorpost* en *Het Vrije Waasland*. Tussendoor schreef hij enkele boeken over het Waasland en coördineerde hij regionaal geïnspireerde brochures of publicaties over het bedrijfsleven.

